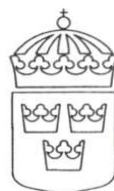

Riksdagens protokoll

1991/92:19

Protokoll
1991/92:19

Onsdagen den 6 november

Kl. 9.00 – 11.47
15.00 – 15.01

1 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

- 1991/92:25 bil. 1 till justitieutskottet
bil. 2 till utrikesutskottet
bil. 3 till försvarsutskottet
bil. 4 till socialutskottet
bil. 5 till trafikutskottet
bil. 6 till finansutskottet
bil. 7 punkterna 1-3 och 6 till utbildningsutskottet
punkterna 4 och 5 till kulturutskottet
bil. 8 till jordbruksutskottet
bil. 9 punkterna 1, 2, 4 och 5 till arbetsmarknadsutskottet
punkterna 3 och 6-8 till socialförsäkringsutskottet
bil. 10 till bostadsutskottet
bil. 11 punkterna 1, 2 och 4 till näringsutskottet
punkt G1 till arbetsmarknadsutskottet
bil. 12 punkterna 2-4 till justitieutskottet
punkterna 1 och 5 till finansutskottet
propositionen i övrigt till finansutskottet
- 1991/92:38 och 44 till finansutskottet
1991/92:45 till skatteutskottet
1991/92:46 till justitieutskottet
1991/92:49 till näringsutskottet
1991/92:55 till lagutskottet
1991/92:63 till näringsutskottet
1991/92:64 till trafikutskottet

Skrivelserna

- 1991/92:32 till justitieutskottet
1991/92:58 till konstitutionsutskottet

Motionerna

- 1991/92:N4 till näringsutskottet
1991/92:Sk2 och Sk3 till skatteutskottet

2 § Yttrandefrihetsgrundlag m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1991/92:KU1 Yttrandefrihetsgrundlag m.m.

Anf. 1 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Fru talman! Rubriken på mitt anförande är Den nya yttrandefrihetsgrundlagen – ett hot mot demokratin.

Det är en stor händelse i Sverige när riksdagen skall anta en grundlag, och i dag är det den nya yttrandefrihetsgrundlagen som vi skall anta eller förkasta.

En grundlag skall vara så skriven att den håller många tiotal år framåt i tiden. Men så är tyvärr inte yttrandefrihetsgrundlagen skriven. Den är en grund grundlag, grund därför att mycket överläts att regleras i den vanliga lagstiftningen – något som också lagrådet har kritiserat.

Ny Demokrati protesterar mot den nya grundlagen. Det har också under hösten visat sig att företrädare för andra partier inte heller är tillfreds med den nya lagen. Vi rekommenderar t.ex. moderaterna att lyssna till sitt ungdomsförbund, som i dagarna har publicerat en skrift som heter "Va? en ny grundlag?", kritisk rapport om den nya yttrandefrihetsgrundlagen.

Ny Demokrati menar att man med hedern i behåll inte kan anta en grundlag som innehåller faktiska hot mot demokratin. Utgångspunkten för en demokrati som Sverige måste vara att staten garanterar medborgarna full yttrandefrihet. Men i stället för att vidga yttrandefriheten inför man med den nya grundlagen vissa begränsningar i yttrandefriheten.

Det är två slags begränsningar som Ny Demokrati vänder sig emot. Den ena begränsningen gäller rätten att sända i etern. 3 kap. 2 § är luddigt skrivet, men det positiva är att 3 § i samma kapitel föreskriver att begränsningarna regleras av regeringsformen 2 kap. 12 och 13 §§. Det innebär bl. a. att begränsningarna skall vara godtagbara i ett demokratiskt samhälle.

Vad som också är märkligt i 3 kap. 2 § är att sammanslutningar ges företräde före enskilda vid fördelning av sändningsrätter. I regeringsformen 2 kap. 1 § garanteras nämligen varje enskild medborgare yttrandefrihet gentemot det allmänna. Det är den första grundläggande fri- och rättigheten i paragrafen; det är alltså det allra viktigaste. På den här punkten strider faktiskt yttrandefrihetsgrundlagen mot regeringsformen.

Den allvarligaste kritiken riktar Ny Demokrati mot möjligheten att meddela generella reklamförbud, såsom yttrandefrihetsgrundlagen medger i 1 kap. 12 §.

När reklamförbud diskuteras måste man hålla isär två centrala huvudfrågor. Den ena avser ett konsumentskyddsintresse, och då handlar det om innehålllet i reklamen, t.ex. förbud mot alkoholreklam.

Den andra och viktigaste frågan är av mediepolitisk art och handlar om i vad mån reklam över huvud taget skall få förekomma i radio och TV. Därmed aktualiseras också frågan om reklam som finansieringskälla och reella förutsättningar för dessa media. Båda huvudaspekterna på de här begränsningarna tas också upp i 1 kap. 12 § – den mediepolitiska i andra stycket.

Genom att man kan förbjuda reklam och därmed undanröja den huvudsakliga finansieringen för fria radio- och TV-stationer blir faktiskt yttrandefriheten illusorisk. Grundlagen ger oss folkvalda ombud möjlighet att rycka undan finansieringen och därmed tysta misshagliga röster i etern.

Riksdagen kan alltså i vanlig lag förbjuda reklam. Här finns ingen återhållsamhet föreskriven, och här saknas det skydd som regeringsformen föreskriver i 2 kap. 12 och 13 §§. Det är mer än anmärkningsvärt – för här tillåts lagstiftarens godtycke råda.

Att så blir fallet står helt klart efter Birgit Friggebos tal på Tidningsutgivareföreningen i går. Man skulle ha trott att en frihetsvänlig regering skulle värna fullt ut om yttrandefriheten. Men nu kommer man att använda den här "bagatellartade" 12 § och meddela generellt reklamförbud i närradion.

Målsättningen i lagarbetet har varit att yttrandefrihetsgrundlag och tryckfrihetsförordning skall stämma överens. Generellt reklamförbud i närradion innebär på tryckfrihetsförordningens område generellt förbud mot reklam i föreningsbladen.

Är det sådana inskränkningar som ni ja-sägare till yttrandefrihetsgrundlagen tänker motionera om i januari?

Man frågar sig osökt vad som är motivet till att i en grundlag ge möjlighet till generella reklamförbud. Man finner det i propositionen till lagen. Avsnittet "Reglering av reklam i radio och TV" är en förvirrande men högst intressant läsning. Först sägs att yttrandefriheten vidgas om nya medier kan etableras med hjälp av reklam. Så gör man helt om och säger att det går inte, för då kan man inte förbjuda reklam i Sveriges Radio-koncernens sändningar!

Det är absurt att det är politikernas vilja att styra och ställa i Sveriges Radio som är bevekelsegrunden till möjligheten att inskränka yttrandefriheten i den nya grundlagen.

Ny Demokratis lösning är enkel. Vi säger: Ut med politikerna och särintressena i Sveriges Radio! Gör Sveriges Radio-koncernen till ett direktstyrt företag utan intressegrupper mellan staten och företaget, för då faller motiveringen för generella reklamförbud. Om sedan regeringen genomför sin avsikt att privatisera statliga företag, som också Ny Demokrati stöder, så finns kanske inte Sveriges statsstyrda radio kvar om tio år.

Ny Demokrati anser också att yttrandefrihetsgrundlagen står i strid med Europakonventionens artikel 10 och motsvarande artikel i FN-konventionen. Denna vår uppfattning delas av ledande internationell expertis. I Europadomstolen finns nu Radio Nova-fallet. Som bekant har man velat tysta Radio Nova, därför att stationen har sänt reklam. Riksdagen borde åtminstone ha väntat med antagandet av yttrandefrihetsgrundlagen tills domen i Strasbourg hade fallit. Birgit Friggebo anser uppenbarligen att Sverige vinner, men jag är inte så säker på det.

I konventionssammanhang finns tre motioner av intresse. Det är Carl Bildts om fördjupad demokrati och rättssäkerhet, Bengt Westerbergs om naturvården och Bertil Fiskesjöes om Europakonventioner och rätten till domstolsprövning av förvaltningsbeslut. Det gemensamma i dessa tre motioner är just kravet på att bringa svensk lagstiftning i överensstämmelse med Europakonventionen och Europadomstolens beslut.

Varför har vi nu så bråttom med yttrandefrihetsgrundlagen, när vi har hela

mandatperioden på oss? Om vi har väntat i 20 år spelar det väl ingen roll om vi väntar några år till. Det viktiga är att vi får en grundlag som är värd namnet.

Sammanfattningsvis anser Ny Demokrati att delar i yttrandefrihetsgrundlagen står i strid med regeringsformen och Europakonventionen. Jag yrkar därför att yttrandefrihetsgrundlagen förkastas och omarbetas.

Fru talman! Jag hemställer om bifall till reservationen.

Anf. 2 JOHAN LÖNNROTH (v):

Fru talman! Jag vill börja med att citera vad Bo Hammar sade den 8 maj, då kammaren i första omgången diskuterade denna fråga. Han sade följande: "Det faktum att riksdagens samtliga sex partier har kunnat ena sig i grundläggande demokratifrågor anses uppenbarligen inte som något märkligt." – Detta sades mot bakgrund av att massmedia vid den tidpunkten inte uppmärksammade denna fråga särskilt mycket. "Det är helt enkelt vad man förväntar sig av riksdagens ledamöter. Låt oss hoppas att detta även i framtiden skall vara en självklarhet. Låt oss hoppas att, mitt uppe i det politiska stridsvimlet, denna grundläggande värdegemenskap kring demokratin och de demokratiska och mänskliga fri- och rättigheterna skall bli något bestående."

Nu har vi just hört att ett parti i den nya riksdagen, Ny Demokrati, kommer att motsätta sig den nya grundlagen. Men det är då trots allt fråga om en detalj, och jag skall återkomma till den litet senare.

Vi i vänsterpartiet hyllar denna enighet, och jag kommer att avsluta mitt anförande med att yrka bifall till utskottets förslag, men det innebär inte att vi är helt nöjda med alla detaljer i förslaget till ny yttrandefrihetsgrundlag. Meddelarfriheten borde t.ex. ha slagits fast även i fråga om s.k. avtalad tystnadsplikt. Makten i privata storföretag tvingar anställda till tystnad. Ett exempel på detta för inte så länge sedan är Bofors. Just i dessa dagar stärks ägarmakten. När arbetslösheten stiger blir människor räddare för att drabbas av kapitalmaktens hämnd.

Den maktkoncentration som nu äger rum i rasande fart gör att man i dessa dagar känner en viss oro för yttrandefriheten i framtiden. I dag talar den ekonomiska och politiska makten med samma tunga. På praktiskt taget alla ledarsidor i våra stora dagstidningar sägs i princip samma sak. Alla ekonomer i de fyra TV-kanalerna, i diverse radiokanaler och i praktiskt taget alla tidningar säger ungefär samma sak. Detsamma är fallet med EG-debatten.

Regeringen vill nu stärka skyddet för den privata äganderätten i grundlagen. Det är litet oklart vad regeringen menar. Bertil Fiskesjö har skrivit intressanta saker om detta, och jag förväntar mig en givande diskussion om vad detta betyder.

Allt detta gör att jag känner att yttrandefriheten kan komma att sitta trångt. Den skrift från moderata ungdomsförbundet som Harriet Colliander hänvisade till har också jag läst med stort intresse. Ungmoderaterna frågar sig bl.a. hur det kan komma sig att moderpartiet stöder detta förbud mot kommersiell reklam och är litet konsternerade över det. Jag kan kanske bidra litet till en förklaring. Den genuina marknadskonkurrensen har alltid varit det största hotet mot kapitalmakten. Det var samma sak när gatuförsäl-

jarna i Göteborg ville få sälja fritt och de privata handlarna i centrala Göteborg protesterade. Då klövs såväl moderata samlingspartiet och folkpartiet i frågan och man hade svårt att hantera den.

Förbud mot kommersiell reklam, det är ett ganska knepigt begrepp. Överheten hittar alltid former att kringgå ett sådant förbud. Man kan dölja sig bakom olika typer av ideella föreningar. När t.ex. Hans Majestät Konungen säljer Volvo i USA sker det med den garanterat icke-kommersiella svenska fanan som täckmantel.

Jag kommer från Göteborg, där Radio SAF, dvs. SAFs närradio, har slagit under sig en mycket stor del av marknaden. Man sitter nästan ibland och längtar efter reklam från de privata specerihandlarna. Jag tror att de som säger att ett förbud mot reklam mycket väl kan strida mot Europarådskonventionen om de mänskliga rättigheterna har rätt. Detta betyder inte att jag och vänsterpartiet automatiskt anser att vi skall böja oss för detta. Om man skulle hitta på att förbjuda allemansrätten tycker jag att vi skall gå emot det.

Vi skall slå vakt om Sveriges Radio och dess reklamfrihet. Vi måste nog tänka över formuleringen i lagförslaget i vad avser kommersiell reklam. Jag ansåg vid utskottsbehandlingen att vi borde funderat litet mer i frågan, men utskottet hade inte den tiden till sitt förfogande, och jag fick böja mig för detta. Vi kommer säkert att få återkomma till denna fråga. Jag anser också att vi bör fundera över att i yttrandefrihetslagen skriva in bestämmelser som hindrar monopolmakten att ytterligare stärkas inom massmedia. Med detta yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Anf. 3 THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Sverige har tre grundlagar: regeringsformen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen. I dag skall riksdagen fatta det slutliga beslutet i fråga om en helt ny grundlag, yttrandefrihetsgrundlagen. Detta beslut blir historiskt. En helt ny grundlag har nämligen inte införts sedan representationsreformen år 1866. Då stiftades riksdagsordningen, som var grundlag fram till år 1975.

Den 8 maj i år tog en enig riksdag det första steget mot den nya yttrandefrihetsgrundlagen. Jag satt vid det tillfället i talmansstolen och kunde med glädje, men också med stolthet, konstatera hur riksdagens politiska partier ställde upp för den nya grundlagen. Den gamla svenska traditionen fullföljdes, att en grundlag skall stiftas under stor enighet. De olika partiföreträdarna uttryckte sin stora glädje och tillfredsställelse över denna enighet om demokratins spelregler. Det gjorde KUs ordförande Olle Svensson, socialdemokraterna, Anders Björck, moderaterna, Birgit Friggebo, folkpartiet liberalerna, Bengt Kindbom, centern, Bo Hammar, vänsterpartiet, och Hans Leghammar, miljöpartiet. Den stora enighet som manifesterades i riksdagen den 8 maj är en stor styrka för den svenska demokratin.

Den nya grundlagen reglerar yttrandefriheten i radio och TV, filmer och videogram, ljudupptagningar och liknande medier. Yttrandefriheten i dessa andra medier än det tryckta ordet har hittills fallit under det mindre detaljerade skydd som finns i regeringsformen för de grundläggande fri- och rättigheterna. Nu flyttar vi fram positionerna genom att yttrandefriheten får ett mer i detalj utformat skydd även i de medierna.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

Reglerna om detta skydd bygger i allt väsentligt på de grundläggande principer som gäller för tryckfriheten. Jag vill gärna upprepa eller återge dessa grundläggande principer som vi nu stadfäster genom dagens beslut. De är censurförbud, etableringsfrihet, särskilda regler om ansvarighet för yttrandefrihetsbrott, skydd för den som anskaffar eller tillhandahåller upplysningar för offentliggörande, uttömmande uppräknning av de gärningar som kan beivras som yttrandefrihetsbrott och slutligen en särskild rättegångsordning för beivrande av sådana brott.

Fru talman! Mot bakgrund av den debatt som förevarit sedan riksdagsbeslutet i somras vill jag beröra några frågor. Den etableringsfrihet som gäller för tidningar har inte kunnat flyttas över till etersänd radio och TV, av det enda skälet att utrymmet i etern i dag är begränsat. Även om jag tror att teknisk forskning och utveckling – en gammal industriminister skall ju ha en långtgående tro på detta – kommer att kunna ge oss en ny teknik, som medger ett betydligt större utrymme än i dag, kommer det nog alltid att finnas ett behov av att reglera ianspråktagandet av de utrymmen som kommer att vara tillgängliga. Då gäller det att se till att dessa utrymmen kommer allmänheten till godo i så stor utsträckning som möjligt. Det är av stor betydelse för den fria opinionsbildningen att dessa utrymmen tas i anspråk för sändningar till allmänheten. Yttrandefriheten är då av grundläggande betydelse för alla överväganden om denna fördelning. Det finns därför i yttrandefrihetsgrundlagen en föreskrift som innebär att det allmänna skall eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sätt som leder till den vidaste möjliga yttrandefriheten och informationsfriheten.

En särskild utredare arbetar nu med att utarbeta förslag till lagstiftning om fördelning av radiofrekvenser. Detta arbete bör avvaktas innan man tar ställning till frågan om, och i så fall i vilken utsträckning, som regler för fördelningen av radiofrekvenser bör tas in i den nya yttrandefrihetsgrundlagen. Detta är således en fråga som vi får återkomma till.

I samband med frågan om etableringsfrihet vill jag något beröra den särskilda bestämmelsen om närradion i yttrandefrihetsgrundlagen. Enligt den bestämmelsen skall det finnas möjlighet för sammanslutningar att få tillstånd att sända ljudradioprogram i lokala radiosändningar i den utsträckning som just tillgängliga radiofrekvenser medger. Detta innebär ju givetvis inte att det bara är sammanslutningar som skall kunna få tillstånd för att sända ljudradioprogram i lokala radiosändningar. Också andra har den möjligheten. Det har förekommit vissa missförstånd på den punkten i debatten.

Frågan om reklam i radio och TV har i den allmänna debatten tilldragit sig stort intresse. Riksdagen beslutade i juni i år om ändringar i radiolagen som innebär att det nu skall bli möjligt att etablera en ny TV-kanal, som finansierar sin verksamhet med reklam i programmen. Riksdagsbeslutet innebär samtidigt att det även i fortsättningen inte skall förekomma reklam i Sveriges Radio-koncernens sändningar. Ordningen med reklamfrihet i Sveriges Radio-koncernens program måste naturligtvis bli rättsenlig även med den nya grundlagen. När det rättsliga skyddet för yttrandefriheten i programmen upphöjs till grundlag, måste grundlagen därför innehålla ett uttryckligt undantag som medger att ett sådant reklambud upprätthålls genom lag. Med utgångspunkt från de principer som ligger till grund för grund-

lagen skulle det inte vara godtagbart om staten utan vidare skulle kunna träffa avtal med programföretagen om generella förbud mot yttranden av visst slag.

Det är just detta som är bakgrunden till att det i yttrandefrihetsgrundlagen föreskrivs att bestämmelserna i grundlagen inte hindrar att det i lag meddelas föreskrifter om förbud mot reklam i radioprogram.

Fru talman! Yttrandefrihetsgrundlagen har föregåtts av ett mycket omfattande utrednings- och beredningsarbete. Det har pågått i mer än två decennier. Alla som har följt de här frågorna vet att det under detta arbete verkligen har rått delade meningar om hur den nya grundlagen skulle utformas. Man startade inte det här arbetet under enighet, och man visste från början inte facit på hur man skulle landa en gång när man lade fram lagen för riksdagen. Men det fanns en stark önskan hos de politiska parterna att jämka samman de olika uppfattningarna för att åstadkomma det som så länge har varit den gemensamma målsättningen, nämligen ett väsentligt stärkt skydd för yttrandefriheten också i andra medier än det tryckta ordet.

Naturligtvis får inte en bred enighet kring grundlagen utesluta olika uppfattningar om hur man bör utnyttja det utrymme för vanlig lagstiftning som grundlagen ger. Där vill jag hålla med dem som i debatten sagt att en enighet naturligtvis inte får leda oss fel. Det är också självklart att det kan finnas olika meningar om hur också en ny grundlag kan behöva utvecklas och förbättras. En ständigt levande debatt om vår demokrati, om våra grundlagar och om våra spelregler för det demokratiska arbetet är eftersträvarvärd. Jag har många gånger påpekat här i kammaren hur nödvändigt det är att den debatten också berör våra grundlagar och riksdagsordningen. Då kan vi ständigt få de bästa instrumenten och de bästa spelreglerna för vårt demokratiska arbete. Jag kommer därför med utomordentligt stort intresse att lyssna till de synpunkter som kommer att föras fram i dagens debatt.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 4 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! Vi står i dag inför ett andra beslut om ytterligare en grundlag, yttrandefrihetsgrundlagen. Jag skall ärligt säga att det är med en begränsad entusiasm som jag står här och för dess talan. Vi kan konstatera att den yttrandefrihetsgrundlag som vi nu skall sjösätta förvisso inte i allt återspeglar moderata synsätt.

Det har varit en långvarig diskussion alltsedan 1940-talet om hur vi skall kunna skydda yttrandefriheten. Diskussionen har kanske varit särskilt intensiv under de senaste två decennierna. Om jag inte missminner mig har det varit fem olika utredningar, däribland massmediautredningen och yttrandefrihetsutredningen. Inför det förslag som presenterades i våras var det fråga om ingående och långvarig beredning av en särskild arbetsgrupp. Det förekom t.o.m. partiledaröverläggningar. Jag har inte varit involverad i det här arbetet tidigare, men jag har då kunnat följa det hela ifrån en mer blygsam post som suppleant i konstitutionsutskottet.

Det som är väsentligt i det här sammanhanget är att det alltid har rått ett strävan efter en bred enighet kring grundlagsfrågorna. Det som har kommit fram i lagförslag när det gäller demokratins spelregler är något som har väckt

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

respekt och som respekteras såväl av moderaterna som av våra huvudmotståndare, socialdemokraterna.

Jag sade inledningsvis att yttrandefrihetsgrundlagen förvisso inte återspeglar i allt någon moderat syn. Jag skulle vilja instämma i vad min företrädare som moderat talesman i konstitutionsutskottet Anders Björck sade den 8 maj i våras då, som Johan Lönnroth tidigare påpekat, den "stora" grundlagsdebatten ägde rum:

"Det grundlagsförslag som vi i dag har att ta ställning till har enligt min mening inte löst några av problemen på ett fullt ut tillfredsställande sätt. Det gäller grundlagsskyddet för reklam och etableringsfrihet. De lösningar som här har uppnåtts är emellertid acceptabla. De har uppnåtts genom kompromisser, som vi från moderata samlingspartiet har stått, och står även i dag, bakom, men vi vill gärna understryka att den reglering som nu föreslås när det gäller dessa båda områden inte på något sätt kan betraktas som slutgiltig. Man kan lugnt räkna med att utvecklingen kommer att tvinga fram ett starkare grundlagsskydd, såväl för reklamen som för etableringsfriheten."

Detta är moderata samlingspartiets ståndpunkt, och jag har velat redovisa den ordagrant för att understryka kontinuiteten. Vad vi sade i går gäller också i dag. Omedelbart efter det att riksdagen nu i en andra läsning har antagit yttrandefrihetsgrundlagen börjar vi moderater arbeta för förändringar av yttrandefrihetsgrundlagen och också av tillämpliga delar i regleringsformen. Vi börjar arbeta för förändringar som kommer att leda fram till att vi mera precist skall kunna ange ett starkt grundlagsskydd för reklamen och för etableringsfriheten.

Jag tycker mig också av Thage G Petersons anförande erfara att det finns ett intresse från socialdemokratisk sida att inte bara delta i debatten utan också kunna medverka till att de spelregler som gäller för demokratin slås fast än tydligare för framtiden än vad som fallet är i dag.

Men om man nu inte är hundra procentigt nöjd, varför då inte avslå den här yttrandefrihetsgrundlagen, som Ny Demokrati föreslår? Jag vill säga att det är att göra det alltför lätt för sig. Jag har tidigare betonat vikten av att det råder en enighet kring grundlagsfrågorna och att man bygger vidare på den grund som läggs. Andra ger och tar, vi måste också ge och ta.

Det är inte en grundlag som vi till allt instämmer i, men vi har varit med om att ändå få fram väsentligheterna i den. Vad vi nu skall göra är att försöka övertyga den andra sidan om bärkraften i våra ändringsförslag, som kommer att redovisas i framtiden.

Vad jag har sagt är också svar på den reservation som avgivits i konstitutionsutskottet av Harriet Colliander. Den reservationen skjuter in sig på en enda punkt – visserligen viktig men dock en enda – nämligen möjligheten att i lag förbjuda kommersiell reklam i radio och TV. Det var just detta som vi moderater ville ha bort. Jag vill gärna stryka under att det är en skönhetsfläck i yttrandefrihetsgrundlagen, och jag är övertygad om att vi också kommer att få bort den så småningom.

Men detta är inte skäl att stjälpa allt det som har uppnåtts i yttrandefrihetsgrundlagen, och jag utgår ifrån att en borgerlig regering inte kommer att utnyttja möjligheterna till inskränkning av dessa friheter, som är så väsentliga.

Att man inskränker de friheter som man ger med ena handen genom vanlig lag är ju inget nytt. Hela vår grundlag genomsyras av den lagstiftningstekniken. I den s. k. fri- och rättighetskatalogen, 2 kap. regeringsformen, finner vi i 12, 13 och 14 §§ angivet hur en rad olika inskränkningar skall kunna göras.

Därtill ytterligare en reflexion. Om yttrandefrihetsgrundlagen inte skulle gå igenom, hade det rådande reklamförbudet ju fortsatt att gälla. Men om vi nu stadfäster yttrandefrihetsgrundlagen, kan också det förbudet försvinna. Om vi skulle säga nej, skulle vi få en grundlagslös tillvaro på yttrandefrihetens område, och det ser jag inte som något acceptabelt.

Det står i strid med Europakonventionen, säger man. Det är möjligt att det är så, men därom vet vi inte ett enda dugg. Det är möjligt, men i så fall står ju den svenska lagstiftningen i strid med Europakonventionen redan nu.

Varför ser man då inte till att vi får en prövning av Europadomstolen? Låt oss få en sådan, och jag skall gärna säga att jag med glädje i så fall skulle se fram emot en fällande dom mot Sverige, för då skulle vi tvingas att ändra på den här bråten på en rad olika punkter. Det skulle göra det lättare för oss att driva yttrandefrihetens maximer i riksdagen och på andra ställen.

Ny Demokrati vill nu gärna framstå som en särskild förespråkare för yttrandefriheten, men jag tycker att man slår in öppna dörrar. Man konstaterar att bristerna finns – det har vi moderater gjort länge – men man vill gå långt. Man vill säga nej, och det har vi sagt att vi inte är beredda att göra, utan vi vill arbeta vidare på den grund som vi har kunnat skapa.

Ny Demokrati konfronteras med det här problemet för första gången. Vi moderater har brottats med det under flera decennier. Vi har uppnått att vi inte har fått en konstig sammanbakad tryckfrihetsförordning och yttrandefrihetsgrundlag, som var på tal och var nära en gång. Vi har uppnått att ståndpunkter som i dag ter sig högst relevanta och moderna har kunnat beaktas i det här grundlagsarbetet.

Yttrandefrihetsgrundlagen är ingen perfekt lag, men den är ett steg framåt. Den innebär en avsevärd liberalisering av yttrandefriheten men försämrar inte en tum. Vi arbetar oförtrutet vidare på en förändring och på förbättring av yttrandefrihetsgrundlagen. Därför, fru talman, kan jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 5 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Liberaler har i årtionden arbetat för att vidga yttrandefriheten i Sverige, och det arbetet har bedrivits längs två huvudlinjer. Den ena är att öka mångfalden och ta bort Sveriges Radios monopol på radio- och TV-sändningar. Den andra har gällt att ge andra medier än tidningar och böcker samma grundlagsskydd som tryckfrihetsförordningen ger tryckta alster.

Medvetenheten om behoven att utvidga yttrandefriheten har funnits sedan 40-talet, men tanken att ge nya medier samma grundlagsskydd som det tryckta ordet är inte alls så självklar som det kan verka. Dröjsmålet har berott på partiernas skilda utgångspunkter i synen på nya medier och synen på statens inflytande över dessa medier. Att ha ett grundlagsskydd endast för det tryckta ordet visar tyvärr en oförmåga att acceptera de nya mediernas betydelse och genomslagskraft.

Förslaget som vi i dag slutgiltigt skall anta är en seger för det konstruktiva samtalet, det som håller en demokrati levande. Det faktum att vi antar den här grundlagen i dag betyder ju inte att arbetet är avslutat, tvärtom. Att tro att det vi uppnått hittills kommer att vara en evig sanning är helt fel. Den tekniska utvecklingen går svindlande fort. Nya medier kan utvecklas och ställa beprövade regler och gränser på ända. I en föränderlig värld bör vi också ha beredskap för att ompröva grundlagar som blivit omoderna.

Det finns flera inslag som vi liberaler inte är nöjda med. Jag skall strax återkomma till dem. Ett beslut i dag är ett bevis för att vi, från de flesta partierna, nu kan vara eniga om att ta flera betydelsefulla steg i rätt riktning. Det vill vi liberaler medverka till.

De frågor som vi inte är helt nöjda med har vi bl.a. fört fram i en motion med anledning av propositionen i våras. Vi kommer även i framtiden att föra fram våra förslag till förändringar i olika fora. Det gäller de förändringar som vi anser bör och kan göras. Det gäller t.ex. motivtexten till paragrafen om möjligheter att genom lag förbjuda reklam. Vi anser att reklamförbud endast skulle kunna anges för s.k. Public service-företag och att det skulle ha framgått av motivtexten. Vi har inte fått gehör för detta. Vi anser också att principerna för koncessionsgivningen på etermedieområdet bör grundlagsfästas.

Frågan om meddelarskydd på det privata området är inte heller löst. I takt med att uppgifter som hittills sköts i offentligrättslig regi alltmer flyttas över i friare former, ökar riskerna för att medborgarnas insyn begränsas och möjlighet till granskning och kritik minskar drastiskt. Vi noterar att utskottet ändå uttalat att frågan bör ägnas fortsatt uppmärksamhet.

Vi är glada för att utskottet också tog intryck av våra argument för en s.k. parallellinstruktion. Även om våra förslag inte godtogs fullt ut, kommer ändå instruktionen att gälla i brottmål. Det ser vi som ett förbättrat skydd för yttrandefriheten. Speciellt i dessa omvälvande tider när kommunistiska diktaturer störtas den ena efter den andra, finns det anledning att betänka behovet av skydd också för de opinionsyttringar som sker på teatrar och utställningar, vid demonstrationer, eller för den delen vid sångfestivaler efter känt mönster från våra grannar i Baltikum. Även om vi i Sverige länge har levt i en fredlig omgivning, i en fredlig demokrati, kan förhållandena ändras så att ett sådant grundlagskydd kan bli ovärderligt.

Med dessa synpunkter vill jag understryka att reformarbetet inte alls är avslutat. De problem som hittills inte har kunnat lösas skall emellertid inte ses som hinder för ett fortsatt arbete, eller rent av tas till intäkt för att säga nej till de uppnådda framgångarna i dag för yttrandefriheten. Tvärtom. De skall ses som en stimulans och en uppfordran att finna fungerande lösningar också i framtiden.

Det kommer säkert att uppstå nya problem som måste lösas. Det är min förhoppning att kommande förbättringar av yttrandefriheten skall kunna arbetas fram i enighet mellan partierna – liksom hittills. När det gäller att lägga fast regler för hur demokratin skall utövas, är det faktiskt bäst att man är enig om hur ramar och gränser skall utformas.

Fru talman! Med detta vill jag yrka bifall till liggande förslag.

Fru talman! Det har varit mycket tillfredsställande att under många år ha fått arbeta med de frågor som vi nu diskuterar. Det har gällt olika aspekter på tryckfriheten och yttrandefriheten, och det är frågor som vi från centerpartiets sida anser är oerhört viktiga. Reglerna och den faktiska utformningen av yttrandefriheten och tryckfriheten är av avgörande betydelse för om vi över huvud taget skall kunna tala om demokrati.

Det har varit tillfredsställande att kunna medverka till först den nya grundlagen och senare till en ytterligare utvidgning av fri- och rättighetskapitlet i grundlagen. Det har varit tillfredsställande att kunna medverka till åtskilliga förbättringar av tryckfrihetsförordningen. Det är vidare med stor tillfredsställelse jag nu ser att riksdagen kan vara beredd att anta en ny grundlag om yttrandefriheten i andra media än de tryckta.

Det innebär naturligtvis inte att vi kan sätta punkt och att allt skulle vara färdigt. Det finns någon märklig föreställning om att en grundlag är antagen för tid och evighet. Jag vill erinra om att i varje fall under de år jag har suttit i riksdagen har förändringar i regeringsformen och även i tryckfrihetsförordningen genomförts praktiskt taget varje mandatperiod. Jag ser inget märkligt i det. Det är bra att man tar fasta på erfarenheter som har gjorts och är ständigt ute efter att hitta nya och bättre lösningar. De yttre omständigheterna förändras ständigt, och det bör man givetvis ta hänsyn till om man vill ha grundlagar som skall kunna tillämpas. Annars förfaller grundlagarna till att bli till en lekstuga för allehanda domstolar. Det är jag som princip emot. Det skall kunna utläsas i grundlagarna vad syftet är med bestämmelserna. Det skall inte behövas en mängd tolkningar av bestämmelserna.

Jag hade hoppats att vi skulle kunna komma vidare på en punkt redan vid det här tillfället. Det gäller en sak som berördes av Johan Lönnroth. Ylva Annerstedt var också inne och tangerade frågan. Det gäller en utvidgning av meddelarskyddet och efterforskningsskyddet på det ickeoffentliga området. Jag har också haft tillfälle att sitta med i en utredning som jag tycker har gjort ett gott arbete.

Detta är ett svårt område. Utredningen har lagt fram ett förslag. Men förslaget har ännu inte lett till någon lagstiftning, vilket jag beklagar. Yttrandefriheten kan vara trängd inte bara inom den offentliga sektorn utan också inom andra sektorer i samhället. Men den stora betydelsen som stora företag och fackliga och andra organisationer har i våra dagar, kan man säga att skyddet för den enskilde gentemot starka intressen är lika nödvändigt på dessa områden som inom den offentliga sektorn. Jag beklagar att det inte har blivit något av betänkandet från meddelarskyddsutredningen ännu. Förslaget fälldes i remissomgången på grund av en ohelig allians mellan SAF och fackföreningsrörelsen. Man var på båda sida ointresserad av denna vidgning av skyddet av yttrandefriheten.

Det förslag till yttrandefrihetsgrundlag som nu läggs fram är fotad på yttrandefrihetsutredningens mycket omfattande betänkande. Vi arbetade där i två omgångar. Först skrev vi ett betänkande som gick ut på allmän remiss. Därefter tog vi till oss av de synpunkter som kom fram från remissinstanserna. Därefter lade vi fram ett slutligt förslag. Inte heller om detta förslag har man kunnat nå en fullständigt långtgående enighet mellan de politiska

partierna, även om vi i utredningen har varit ganska eniga. Det efterföljande beredningsarbetet har lett fram till det förslag som riksdagen enhälligt antog i våras.

Jag vill passa på att nämna yttrandefrihetsutredningens ordförande Hans Schöier i sammanhanget. Han har utövat ett mycket energiskt och uppslagsrikt ordförandeskap i utredningen. Det är utan tvivel till stor del hans förtjänst att förslaget nu har lagts fram. Jag vill också nämna konstitutionsutskottets förre ordförande Olle Svensson, som har lagt ned ett mycket energiskt och kunnigt arbete på området. Det har varit ett stort nöje att få vara med i yttrandefrihetsutredningen.

Det har på vissa punkter riktats kritik mot det förslag som ligger. Det kan man naturligtvis alltid göra. Under beredningsarbetets gång har det funnits olika uppfattningar på en del punkter. Det såsom vilande antagna förslaget är även på de punkterna ett resultat av vad man kunde göra på det tekniska stadium där vi befinner oss.

När det gäller t.ex. etableringsfriheten är ett utredningsarbete på gång. Frågan är inte helt lätt att lösa. Jag tror att vi kan komma längre där. Det gäller även en del andra områden. Jag kan här återknyta till vad jag sade tidigare: En grundlag kan naturligtvis alltid ändras när man kommer på någonting som man tycker är bättre och som passar bättre för en ny yttre verklighet. Det är ingenting märkligt med det, vilket flera talare tidigare har varit inne på.

Det har sagts kategoriskt att den grundlag vi nu antar strider mot FNs konventioner om de medborgerliga och politiska rättigheterna, Europakonventionen om fri- och rättigheter och t.o.m. mot regeringsformen. Vi har naturligtvis studerat detta och haft det i åtanke under hela utredningsarbetets gång. Vi som har sysslat med denna fråga får i all ödmjukhet erkänna att vi tycker att dessa påståenden är felaktiga. Vi har inte kunnat finna belägg för att det skulle vara på det sättet. Det är att märka att den paragraf som mest kritiserats här, nämligen möjligheten att reglera reklamen, riktar sig mot lagstiftaren, vilket jag framhöll under den allmänpolitiska debatten. Det kan möjligen vara så att det som kommer ut som ett resultat av lagstiftarens möjligheter skulle kunna dras inför t.ex. Europadomstolen. Personligen tror jag dock inte att vi kommer i den situationen. Det gäller inte grundlagsparagrafen som sådan. Detta är en poäng som har glömts bort.

Sedan sägs att den nya grundlagen skulle strida mot regeringsformen. Man räknar upp en del paragrafer i regeringsformen. Det förvånar mig litet. Man kan ta till en så enkel metod som att läsa innantill i t.ex. den refererade 13 § i regeringsformen 2 kap. Där står i första stycket: "Yttrandefriheten och informationsfriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas." Det är alltså direkt inskrivet i regeringsformen. Om det inte hade varit så, skulle många lagar vi har antagit i denna riksdag vara grundlagsstridiga.

Det står också i reservationen att genom att förbjuda reklam åstadkommer man att yttranderätten blir illusorisk. Men grundlagen förbjuder här ingen reklam. Vad som kan komma ut av kommande reglering på reklamom-

rådet är en helt annan sak. Jag vill uttrycka mig försiktigt och säga att påståendet i reservationen är starkt missvisande.

Jag kunde också tillägga att, som alla vet, beredningsarbetet när det gäller de flesta viktiga lagar i vårt land föregås av en granskning av lagrådet. Lagrådet hade en hel del invändningar mot propositionens ursprungliga förslag, men inte på den punkt som nu kritiseras. Lagrådet är enligt regeringsformen ålagt att se på hur föreslagen lagstiftning står i överensstämmelse med internationella konventioner och åtaganden som Sverige har gjort. Här fanns alltså inga anmärkningar från lagrådets sida. De som åberopar juridisk expertis bör betänka att lagrådet består av ledamöter av regeringsrätten och högsta domstolen, och ingen vill väl frångå dessa herrar och damer en viss expertis.

Jag vill yrka bifall till det föreliggande förslaget.

Avslutningsvis vill jag säga att yttrandefriheten inte är trängd av lagstiftning i någon mer besvärande grad i vårt land. Vi har den mest generösa lagstiftning som finns i världen. Det gäller offentlighetsprincipen, som är okänd i de flesta länder, där sekretess är regel och öppenhet undantag. Hos oss är öppenhet regel och sekretess särskilt motiverad. Det gäller meddelarskyddet, som är nästan unikt för vårt land och oerhört svårt att förklara för utlänningar och även för svenskar, men som har visat sig vara en mycket fin ingrediens i vår tryckfrihets- och yttrandefrihetslagstiftning. Det har alltså inte från lagstiftarnas sida sänkts något slags legalt täcke över yttrande- och tryckfrihet i vårt land. Vi är också historiskt sett pionjärer på detta område. Det refererades för en stund sedan till 1766 års tryckfrihetsförordning.

Yttrandefriheten kan trängas på annat sätt. Den fortgående koncentrationen på massmedieområdet är allvarlig. Det blir färre ägare. Vi har en tendens till att stora tidningar på regional nivå lägger under sig TV- och radiosändare och satsar hårt på detta. Vi kan få en massmedial koncentration, i varje fall regionvis, men även i riket som helhet, som begränsar den reella möjligheten att få yttra sig, att komma till tals. Detsamma gäller på tidningsområdet.

Vi vet, alla vi som försöker publicera oss i tidningar, hur svårt det är att få in en artikel i någon av de större tidningarna. Det mesta man skriver blir refuserat oavsett kvalitet och den kompetens som skribenten har. Det är trångt, helt enkelt. Jag klankar nu inte på redaktörerna, även om man kan göra det ibland. Men det grundläggande problemet är att det är trångt i massmedia.

Ett annat hot är om tidningarnas möjligheter att finansiera sin verksamhet att utkomma rycks undan. Här vill jag säga att presstödet, som nu har en ganska lång tradition i vårt land, har varit ett mycket verksamt medel för att främja yttrandefriheten, tryckfriheten, i vårt land. Det har varit en positiv insats från statsmakternas sida att se till att inte tidningsdöden har härjat i samma takt som i de flesta andra länder. Det tycker jag att vi kan vara stolta över. Jag vill för min del – och för mitt partis del, tror jag – säga att vi ser med mycket stor förvåning på de propåer som nu har synts från något enskilt statsråds sida i tidningarna om att man skulle sänka presstödet, i ett läge där tidningarna har det oerhört besvärligt på grund av den minskande annonsmarknaden. Tidningarnas annonser har minskat med 11 % i år jämfört med

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

tidigare år. Att i det läget slå till med ytterligare försämringar för pressen är sannernligen inget initiativ i yttrandefrihetens och tryckfrihetens intresse.

Fru talman! Med detta vill jag än en gång yrka bifall till det föreliggande förslaget.

Anf. 7 INGVAR SVENSSON (kds):

Fru talman! När jag nu står i denna talarstol har jag ingen kommersiell reklam på min kavajrygg. Inte heller är mitt anförande på något sätt sponsrat. Trots de här begränsningarna anser jag inte att min yttrandefrihet i kam-maren på något allvarligt sätt är beskuren.

Fru talman! De senaste veckornas offentliga debatt kring yttrandefrihets-grundlagen har något förvånat mig. Det verkar som om vissa nyliberala kraf-ter menar att all yttrandefrihet har en oavvislig koppling till kommersiell re-klam. Nu skjuts frågan om reklam fram som om den vore den allena saliggö-rande för en rimlig yttrandefrihet.

Jag är inte motståndare till kommersiell reklam. Tvärtom. Men när frågan om reklam lyfts fram som om den vore livsavgörande för en reell yttrandefri-het har man vänt upp och ner på begreppen, förväxlat huvudsak med bisak.

Yttrandefriheten tillhör demokratins grundläggande värden. Kärnan i den brukar betraktas som rätt att framföra åsikter i politik, religion och filosofi. Det är det som är huvudsaken i yttrandefriheten. Rätten till kommersiell re-klam är förstås viktig men egentligen en bisak i sammanhanget.

Fru talman! En tidning kallade denna vecka för "svarta veckan" häromda-gen. Ett av skälen till denna benämning var just det vilande grundlagsförsla-get, som vi i dag debatterar. I 1 kap. 12 § heter det i andra stycket: "Bestäm-melserna i denna grundlag hindrar inte att det i lag meddelas föreskrifter om förbud i övrigt mot kommersiell reklam i radioprogram eller om villkor för sådan reklam."

Den delen skulle alltså motivera benämningen "svarta veckan". Att hela detta grundlagsförslag i sina väsentliga punkter medför en förstärkning av yttrandefriheten är tydligen inte värt en positiv kommentar.

Den återopade tidningen har, i likhet med många andra, presstöd. I vill-koren för presstödet ingår att reklamen – annonserna – inte får överstiga en viss procentsats av volymen. Är dessa regler månne en allvarlig inskränkning av yttrandefriheten? Är de också i strid med artikel 10 i Europarådskonven-tionen?

Detta säger jag mer parentetiskt. Men jag vill gärna i det här samman-hanget notera att omsorgen om den faktiska innebörden i yttrandefriheten inte alltid möter support av den grupp som nu ihärdigt påstår att den kom-mersiella reklamen till varje pris måste fram i alla sammanhang.

I kampen mot det som i dag kallas för olaga våldsskildringar i videogram har denna opinion varit nog så försynt – trots att den typen av överförande av en våldskultur undergräver allt vad respekt för människoliv och yttrande-frihet innebär.

Fru talman! Skall den här veckan kallas den "svarta veckan" så förtjänar den i så fall den benämningen utifrån det faktum att det finns krafter som vill försväva yttrandefriheten och åsiktsfriheten till att bli en krämarfiloso-fisk fråga.

I debatten har det hävdats att 12 § skulle vara i strid med Europarådskonventionen och därmed kunna fällas. Men konventionen bygger på, som tredje vice talman Bertil Fiskesjö var inne på, mänskliga fri- och rättigheter. I det här grundlagsförslaget kränks inte den regeln eftersom paragrafen riktar sig till lagstiftaren.

Det är endast en senare tillkommen lagstiftning som kan prövas mot konventionen.

Men låt mig föregripa även en sådan diskussion. Artikel 10 i Europarådskonventionen medger "formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder, som är angivna i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till" t. ex. förebyggande av oordning.

Fru talman! En av grunderna för den kritiserade paragrafen är just det faktum att man skall kunna bevara reklamfrihet i Sveriges Radio-koncernen. I annat fall skulle ju det kunna inträffa att radiokoncernen dels tilldelas licenspengar, dels konkurrerar på reklammarknaden. Ett sådant förfarande skulle kunna medföra otillbörliga konkurrensfördelar, och det är för att "förebygga denna oordning" som paragrafen har en naturlig förklaring.

Fru talman! Vi kristdemokrater har inte varit med i förarbetena till denna nya grundlag. På någon punkt skulle vi velat ha en annorlunda skrivning. I ett särskilt yttrande har jag pekat på detta. Alla lagar har sina skönhetsfläckar, och de får väl korrigeras efter hand. Men förslaget till yttrandefrihetsgrundlag är ett viktigt steg i rätt riktning och en förstärkning av demokratin.

Fru talman! Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag att anta denna nya grundlag.

Anf. 8 HENRIK S JÄRREL (m):

Fru talman, ledamöter! Det är inte var dag som vårt land står inför uppgiften att tillägna sig en helt ny grundlag genom beslut i denna kammare. Så skall det också vara, ty grundlagar har och skall ha en tyngre status än och stå över vanliga lagar.

Den nya yttrandefrihetsgrundlagen har också låtit vänta på sig, i närmare bestämt 20 år, och den är därmed sedan flera år redan förbispunnen både av den tekniska utvecklingen och så att säga av det andliga opinionsklimatet.

Yttrandefrihetsgrundlagen bärs upp av ett otal kompromisser och ett ivrigt kohandlande. Den demokratiska traditionen föreskriver nämligen att största möjliga enighet skall råda när det gäller att tråckla ihop nya grundlagar för vårt land. Resultatet blir givetvis därefter: urvattnat och stundom försett med luddiga reservationsmöjligheter eller, låt mig kalla det, inskränkningar. Processen påminner litet om att spela Fia med knuff: två steg framåt och ett tillbaka.

Annars är tanken bakom att skaffa Sverige en yttrandefrihetsgrundlag mycket god, även om yttrandefriheten i sig finns garanterad på ett sätt i bl.a. både regeringsformen och tryckfrihetsförordningen.

De sakliga invändningar som kan resas mot den vilande yttrandefrihetsgrundlagen har flera talare redan berört i dagens debatt. Jag delar de synpunkterna och tänker inte ytterligare upprepa dem här, utom i ett, enligt min

mening, mycket viktigt avseende: det möjliga, generella reklamförbudet för radio och TV.

Den möjlighet som öppnas för att bl.a. införa ett reklamförbud i 1 kap. 12 § andra stycket är den från yttrandefrihetsrättslig synpunkt allvarligaste bristen med den nya grundlagen, samt att mark- och etersända radio- och TV-program i realiteten kan undantas från merparten av det skydd yttrandefrihetsgrundlagen är tänkt att ge.

Här är det således omsorgen om ett reklamfritt och orubbat Sveriges Radio som spökar. Men vem har sagt att Sveriges Radios organisation och struktur är för all framtid given? Det är snarare högst sannolikt att den tekniska och ekonomiska utvecklingen inom en snar framtid kommer att framtvunga strukturförändringar inom Sveriges Radio-koncernen.

Möjligheten att med stöd av yttrandefrihetsgrundlagen genom vanlig lag förbjuda reklam i etermedier saknar sin motsvarighet i tryckfrihetsförordningen för tryckta medier, helt enkelt därför att tidningar och tidskrifter utan annonser skulle självdö. En fri finansiering är således en nödvändig förutsättning och en garanti för yttrandefriheten.

Det som därför, enligt min mening, gör denna inskränkingsmöjlighet i den vilande yttrandefrihetsgrundlagen särskilt allvarlig är just att den står i en grundlag som är tänkt att reglera en av det demokratiska rättssamhällets absolut viktigaste hörnstenar, nämligen just friheten att få tänka och tala fritt.

Anledningen till att det för stiftande av grundlag krävs två likalydande beslut av riksdagen med ett val däremellan är just att det skall finnas rådrum och betänketid för att man skall kunna ta hänsyn till nya eller tidigare föga uppmärksammade omständigheter. Ett val, som i det här fallet dessutom lett till en annan politisk sammansättning av riksdagen, borde också kunna få ha betydelse för bedömningen av fundamentala fri- och rättigheter.

Fru talman! Det hade givetvis känts betydligt bättre att reservationslöst kunna rösta ja för en ny och kvalitativt sett bra yttrandefrihetsgrundlag, men med hänsyn till min för egen del obundna hållning vid tidigare omröstning i frågan avser jag att i dag avstå från att rösta i frågan för att därigenom ge mitt passiva stöd för uppfattningen att arbetet med att förbättra yttrandefrihetsgrundlagen på väsentliga punkter ingalunda är avslutat i och med dagens riksdagsbeslut.

Anf. 9 BJÖRN VON DER ESCH (m):

Fru talman! Innan jag går in på mitt skrivna manuskript vill jag säga att jag under de senaste veckorna – förgäves, måste jag säga – försökt övertyga riksdagsledamöterna om vilket hot yttrandefrihetsgrundlagen kan komma att utgöra mot friheten i etern. Man har då genomgående sagt: Lugn, lugn! Det är ingen fara. Den här regeringen kommer aldrig att stoppa en radiostation med stöd av den lagen.

I morse kunde vi i tidningen läsa rubriken: "Radio Z stoppas vid årsskiftet". I artikeln heter det: "När hon" – dvs. det ansvariga statsrådet Friggebo – "talade inför Tidningsutgivarföreningen – – – avslöjade hon – – – att Televerket Radio får i uppgift att beslagta de sändare som de lagbrytande radiostationerna hyr."

Det heter vidare i artikeln: "De som söker koncession och inte har några anteckningar i straffregistret placeras först i kön."

Detta, fru talman, står i en svensk tidning år 1991 samma dag som vi antar en yttrandefrihetsgrundlag som gäller friheten i etern. Sist något sådant förekom var, enligt vad jag kan erinra mig, i Nicaragua. Då ingrep amerikanerna med våldsam kraft, därför att man försökte stoppa radiostationen. I Vilnius försökte man under upproret, men det stoppades också. I Sverige har vi någonting att se fram emot.

Fru talman! Det förslag till yttrandefrihetsgrundlag som ligger på riksdagens bord utgör resultatet av 20 års arbete.

Resultatet är en kompromiss. Härom kan mycket sägas, men jag avstår från det.

Förslaget antogs första gången i våras av en enig riksdag.

Vid det tillfället var riksdagens ledamöter inte medvetna om att yttrandefrihetsgrundlagen i sin tillämpning strider mot Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna. Det förklarar, om än ej ursäktar, den då rådande enigheten.

Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna är alltså för många ett okänt begrepp, trots att det gått många år sedan Sverige förpliktade sig att respektera den. Konventionen utgör en katalog över individers rättigheter, och staten skall stå som garant för att de inte kränks. Innehållet i våra lagar får inte strida mot konventionen. Konventionen är således en grundlagarnas grundlag. Till skillnad från vad som gäller för våra egna grundlagar kan vi inte ändra konventionen, vare sig vart och vartannat år eller var och varannan mandatperiod. Konventionen ligger fast.

I Sveriges riksdag tas ej erforderlig hänsyn till detta faktum när lagar stiftas.

Som en följd härav fälls svenska staten i Europadomstolen för brott mot de mänskliga rättigheterna i en takt som nu överstiger en gång i månaden. Varje fällande dom förorsakar Sverige förluster bl.a. i skadestånd men framför allt i förlorat internationellt anseende som rättsstat. Sist fälldes Sverige återigen i ett fall förra veckan.

De brott som svenska staten fällts för gäller: kränkning av föräldrars rätt att ta hand om sina barn, kränkning av enskilds rätt att få muntlig förhandling i domstol, kränkning av rätten att över huvud taget få sin sak prövad inför allmän domstol, kränkning av rätten att disponera sin egendom, osv.

Brottskatalogen kan göras mycket längre. Gemensamt för dessa brott är att svenska staten inte respekterar den enskildes fri- och rättigheter så som konventionen föreskriver. Sak samma med yttrandefrihetsgrundlagen.

Dess värre är det således ingenting unikt att ett lagförslag som hamnar på riksdagens bord står i strid med Europakonventionen. Det unika i detta fall är att det rör sig om en grundlag.

Vari kränkningarna av Europakonventionen denna gång ligger framstår tydligt om jämförelse görs med vår fria press. Skulle yttrandefrihetsgrundlagens censurbestämmelse gälla tryckfrihetsförordningen kunde riksdagen med en vanlig lag förbjuda annonser i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet eller vilken tidning som helst som statsmakten tyckte var obekväma. Annon-

serna utgör 60 – 80 % av tidningarnas intäkter. Annonsförbudet skulle därför leda till omedelbar konkurs, och tidningarna skulle därmed vara tystade.

För radio- och TV-stationer är det ofta ännu viktigare med annonsintäkter; det är ofta de enda intäkter de har.

Efter socialismens sammanbrott upphävde man i öststaterna omedelbart sådana censurmöjligheter som Sverige, som enda demokrati i världen, nu står i begrepp att införa i grundlag. I öst hade man bitter erfarenhet av hur censur i media kan utnyttjas av statsmakten för att inskränka den enskildes fri- och rättigheter. Det citat jag inledde med belyser detta utmärkt.

Europakonventionen har utvecklats i sin tillämpning allteftersom konventionssystemet vunnit i styrka. Anstormningen av nya medlemmar till Europarådet – Finland, Ungern, Polen m.fl. – visar vilken enorm uppskattning som Europakonventionen åtnjuter. Så har det inte varit i Sverige. Därom vittnar först Lidbomeriet som fenomen i lagstiftningen och, mer drastiskt, tillmälet Petréns lekstuga som uttryck för statsledningens arrogans på 1980-talets början. Konventionen har inte alltid tagits på allvar, allra minst när yttrandefrihetsgrundlagen första gången antogs.

Såsom framgår av lagrådets yttrande har man inte på en enda punkt över huvud taget nämnt ordet Europakonvention. Lagrådets uteblivna granskning med avseende på Europakonventionen används som argument för att yttrandefrihetsgrundlagens tillämpning inte skulle strida mot konventionen. Detta är givetvis helt barockt.

Yttrandefrihetsgrundlagens 1 kap. 12 §, som ger möjlighet till reklamförbud, och 3 kap. 2 §, som saknar det för trådradioprogram uttalade etableringsskyddet, strider i sin tillämpning mot Europakonventionens artikel 10 och artikel 14.

Man kan fråga: Vari består rättsstridigheterna?

För att begränsning av yttrandefriheten skall få göras enligt svensk grundlag räcker det med att den är "godtagbar i ett demokratiskt samhälle". Europakonventionens artikel 10 uppställer betydligt strängare krav i det att en begränsning av yttrandefriheten endast får göras om den är "nödvändig i ett demokratiskt samhälle". Det är en oerhörd skillnad emellan "nödvändig" och "godtagbar". Man kan göra tankeexperimentet att hävda att reklamförbudet skulle vara nödvändigt för en demokrati – då finns det inga demokratier i Europa; inga av dessa har ett reklamförbud.

Kravet på "nödvändighet" är helt avgörande för att en inskränkning av yttrandefriheten skall få ske.

Engelsk Europarättsexpertis har granskat lagen och kommit till den kategoriska slutsatsen att lagen inte motsvarar nödvändighetskravet. Motsvarande frågor var föremål för Europadomstolens prövning i två fall 1990. Det är sådana brister som kan förväntas komma till prövning i Strasbourg. Den engelska expertisen är ett varnande finger.

Det är beklagligt att lagrådet inte följt med i denna utveckling. Inte heller domstolarna i Sverige har gjort det. Man förvånas när man ser hur det döms och argumenteras.

Således uttalade kammarrätten i Stockholm förra året att Europakonventionen inte är omedelbart tillämplig som gällande svensk rätt, och därför kunde man inte åsidosätta ett tidigare beslut som *stred* mot konventionen.

JO går ett steg längre och förklarar att frågor om huruvida svensk lagstiftning står i motsatsförhållande till Europakonventionen prövas av Europarådets organ – således inte i Sverige. Uttalanden som dessa är beklagliga och bara ägnade att leda till fler fällande domar i Strasbourg. Men det visar också tydligt att konstitutionsutskottet inte initierar erforderlig prövning gentemot konventionen, trots vad som påstås.

Av det sagda framgår att Europakonventionen intar en minst sagt tillbakaskjutet roll i svensk rättstillämpning, vilket förklarar det betydande antal fällande domar som svenska staten numera får vidkännas.

Utöver det brott mot artikel 10 i Europakonventionen som en tillämpning av yttrandefrihetsgrundlagen utgör, föreligger enligt nämnt rättsutlåtande starka skäl att anta att artikel 14 kränks genom att kravet på proportionalitet mellan olika medier satts ur spel, dvs. genom att rätten till etablering och reklamsändning endast förbehålls vissa kategorier. Yttrandefriheten i massmedia skall gälla lika oavsett form. Att sedan de tekniska förutsättningarna framtvingar begränsningar är en helt annan sak. Denna avgörande skillnad har man inte beaktat.

Som jag nämnde inledningsvis är yttrandefrihetsgrundlagen en kompromiss – en kompromiss i laglydning. Ty konventionen om de mänskliga rättigheterna skall vara överordnad även våra egna grundlagar. Det är ett okänt faktum för alltför många i detta land.

Det finns bra och dåliga kompromisser. Rättsstridiga kompromisser är emellertid alltid dåliga och dessutom otillåtna.

Sverige har just undertecknat EES-avtalet, och redan i höst påbörjar EG sin granskning av hur svensk lagstiftning förhåller sig till Gemenskapens. Att i det läget anta en lag, dessutom en grundlag, som i sin tillämpning på avgörande punkter står i strid med Europakonventionen ter sig minst sagt olyckligt – i synnerhet när EG erkänner sig bundet just av Europakonventionen. Och hur reagerar våra egna medborgare när de upptäcker att deras politiker inte tvekat att påtvinga dem en rättsstridig grundlag?

Den fråga riksdagen således står inför är inte om möjligheten till reklamförbud är bra eller dålig, utan om Sverige kan anta en grundlag som i sin tillämpning uppenbart strider mot konventionen om de mänskliga rättigheterna, och därmed ytterligare förlänger Sveriges brottskatalog i Strasbourg.

Förvisso har alla här närvarande – som för all del inte är så många – inte övertygats om att yttrandefrihetsgrundlagen strider mot Europakonventionen. Men förhoppningsvis har jag lyckats så ett frö av tvivel. Det borde vara tillräckligt för att motivera en granskning av yttrandefrihetslagens 1 kap. 12 § och 3 kap. 2 § med avseende uteslutande på Europakonventionen. Den granskningen kan ske på mycket kort tid och utan att ikraftträdandet behöver försenas av den anledningen.

Enligt regeringsformen 8 kap. 18 § skall lagrådets granskning av lagförslag avse såväl grundlagarna som rättsordningen i övrigt. Till rättsordningen i övrigt hör Europakonventionen. Den granskningen har dock inte skett. Skulle en sådan granskning komma till stånd, och om man då skulle finna att yttrandefrihetsgrundlagen strider mot konventionen, kan KU inte lägga fram detta förslag en gång till på riksdagens bord.

Fru talman! Jag yrkar därför att yttrandefrihetsgrundlagen återförvisas till KU.

(Applåder)

Anf. 10 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Med anledning av Björn von der Eschs synpunkter på kulturministerns uttalande i går vill jag komma med ett klarläggande beträffande vad hon egentligen sade på tidningsutgivarnas möte i går. Hon började med att tala om hur angeläget det är att avreglera radion och att vidga etableringsfriheten så snabbt det är möjligt.

Därefter erinrade hon om att det faktiskt finns en gällande lagstiftning. Hon sade ordagrant: "Under hösten har det spridit sig en uppfattning inom vissa närradiokretsar att det är fritt fram att använda närradion som ett slags kommersiell radio. De har fått för sig att det numera är tillåtet att bryta mot närradiolagens reklamförbud och att myndigheternas ingripande för att upprätthålla respekt för gällande lag är något som skall kringgås."

Sedan visade hon att detta icke kan ske så länge vi har en gällande lagstiftning. Det är ju så vår ordning är i Sverige även inom andra områden. Så länge vi har en lag skall den respekteras, till dess att den ändras. Detta är vad som kommer att gälla också närradiolagens reklamförbud i dag.

Birgit Friggebo fortsatte med att hänvisa till hur angeläget det är att få ett beslut om etableringsfriheten. Hon säger att vid sidan av Sveriges Radio bör enskilda ges möjligheten att etablera radiosändningar så långt det är möjligt med hänsyn till frekvensresurserna. På så sätt ökas publikens valfrihet. Sveriges Radio måste få konkurrens. Sändningarna måste givetvis få finansieras med reklam. Kontentan är alltså att svensk lag skall respekteras till dess andra regler är beslutade.

Anf. 11 BJÖRN VON DER ESCH (m) replik:

Fru talman! Jag skulle bara vilja fråga om Birgit Friggebo är felciterad i tidningen eller inte.

Anf. 12 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Huruvida tidningarna i dag har citerat något annat uttalande kan jag inte svara på. Jag har det exakta uttalandet från vad hon sade i går i sitt tal, och det är det som gäller.

Anf. 13 IAN WACHTMEISTER (nyd):

Fru talman! Vi har lyssnat till det ena anförandet efter det andra som logiskt skulle ha lett till ett avslag eller en återremiss av den yttrandefrihetsgrundlag som vi diskuterar. Men icke så. Efter att ha radat upp brister och brasklappar yrkar man bifall. Sådant imponerar i varje fall inte på mig. Det beror kanske på att jag är litet ovan vid det här.

Det är rörande att höra hur man vill avfärda reklamen som en bisak i de här sammanhangen, när reklam i själva verket är den enda realistiska finansieringskällan för många av de radiostationer som kan komma att få finnas. Det här är ingen krämarfilosofi, vill jag säga till kds, det här är verkligheten.

Vi har en dålig grundlagstradition. Det har vi börjat förstå nu. Under de

senaste åren har vi sett hur lagrådet har körts över av regeringen när lagrådet har varit så oförsynt att det har velat påpeka att en föreslagen lagstiftning strider mot regeringsformen. Hur skall vi då egentligen fordra att vanliga medborgare skall följa allmän lag? Det är en s.k. bra fråga.

Nu skall vi således för första gången på lång tid debattera och förhoppningsvis icke besluta om en helt ny grundlag. Det är första gången sedan 1866. Detta borde givetvis celebreras av att regeringsbanken är fullsatt av alla de nya yttrandefrihetsvänliga ministrar som finns. Det är tomt, som ni ser. Alla partier borde givetvis vara företrädare av sina partiledare när frågan är så viktig, och kammaren borde vara sprängfylld av engagerade ledamöter. De alltid lika påpassliga media borde flimra med sina kameror, och allting borde vara full rulle här. Man skulle då förstå att det nu gäller något mycket viktigt. I själva verket är det tydligen något man tar med en klackspark.

Jag hyser mycket stor respekt för Sveriges riksdag som institution. Jag skulle också vilja hysa respekt för de grundlagar som det fattas beslut om här. Men jag är dess värre ganska skräm av den gammalsocialistiska syn på yttrandefriheten som ligger som dimbankar i yttrandefrihetsgrundlagen denna den 6 november. Jag är också skräm av den politiska klåfingrigheten, som man ser spår av här hela tiden, och liknöjdheten över en grundlag som man medger inte är bra. Bakom det ligger någon sorts rädsla för friheten. Det kunde lika gärna stå skrivet: Yttrandefrihet och yttrandefrihet, det får vi väl se då det. Ett litet reklamförbud kan sitta bra om vi inte gillar dem som håller på med verksamheten.

Till oss i Ny Demokrati har företrädare för andra till synes respektable partier sagt under hand: Nu skall ni inte bråka om det här. Vi har hållit på i 20 år, och det här var det bästa vi kunde enas om. I så fall, fru talman, tror jag att de gjorde det mesta för 20 år sedan och ingenting i år. Den här tjugoåriga gäspningen som har upphöjts till grundlag är inte värdig ett fritt land anno 1991.

Jag trodde att förändringens vind hade blåst och rört om i dammet även i utskotten. Jag hoppades slippa se något i grunden så beklämmande bevis på det som kallas det politiskt möjliga och få se hur litet det har att göra med människors rättskänsla och sunda förnuft. Det är visserligen inte bra men vi orkar inte längre, lyder resonemanget. Man har hållit på så länge att man inte orkar mer. Är det ett resonemang som skall räcka för att kammarens ledamöter vanemässigt skall trycka på den knapp som de har blivit ålagda att göra och sedan lugnt skrida vidare till nästa ärende?

En tredjedel av kammarens ledamöter skulle kunna yrka på återremiss, om den vågade göra det. Men för det krävs väl också att en tredjedel av kammaren är närvarande, förmodar jag. Men det är den inte.

Man säger: Vad tokig du är. Tänk på den nya regeringen. Inte skulle den försöka missbruka en sådan här lag. Hoppsan. Vi har i dag hört vad den för ögonblicket totalt frånvarande kulturministern lyckades prestera så sent som i går. Birger Hagård m.fl. tycker jag skall läsa dessa artiklar, vare sig uttalandena är helt riktigt återgivna eller inte. Jag har också sett anförandet som redovisades här förut, och det är precis lika allvarligt. Detta sker således den 5 november. Det sades saker som får varje vän av frihet i etern att hoppa till. Man undrar hur folkpartiet kan kalla sig liberalt.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

Birgit Friggebo radade upp politiska hot och gav exempel på problem som visar sig grundas på någon sorts oro över hur man skall kunna få tillräcklig styrning och reglering av den s.k. fria radion och TV:n. Det är fråga om reglering, styrning och politiska inblandningar. Det framgår minsann att vissa radioföretag inte skall bedömas som andra när sändningstillstånden skall fördelas.

Radio Nova som har fört yttrandefrihetens talan och drivit på utvecklingen skall minsann straffas. Det är vad som sades. Den otroliga skapelse som denna kammare har lyckats få fram, närradionämnden, skall få fortsätta att härja. Där står vi alltså i dag i yttrandefrihetens dimma den 6 november 1991, om riksdagen i gammal vanlig lunk gör som den har blivit tillsagd.

Ny Demokrati har på allt sätt – formellt och informellt – protesterat mot yttrandefrihetsgrundlagen. Harriet Collianders reservation har i dag motive-rats på många sätt. Vi hoppas att någon lyssnade någonstans.
(Applåder)

Anf. 14 ULF KRISTERSSON (m):

Fru talman! Grundlagar är till för att skydda särskilda, mycket centrala värden i vårt samhälle från tillfälliga majoriteters tillfälliga åsikter. Grundlagar skall ses som ett uttryck för att vi i den här församlingen vill skydda de mest väsentliga demokratiska principerna – från oss själva.

För att i sådana viktiga frågor ge politiken en förutsebarhet och göra den pålitlig för lång tid väljer vi genom grundlagstiftning att binda våra egna händer, att så att säga placera kakburken på den allra högsta hyllan, där vi inte kan nå den med mindre än att vi samarbetar och uppvisar en bred och bestående vilja.

Det förslag till grundlag som vi nu har att ta ställning till berör en av de allra mest fundamentala principerna i samhället – allas rätt till yttrandefrihet. Lagen syftar till att ge framför allt ljud- och bildmedier ett starkt skydd för just yttrandefriheten och att alltså äntligen fylla det konstitutionella tomrum som uppstod den dag ljudradion blev ett av våra medier.

Tre saker i yttrandefrihetsgrundlagen innebär steg framåt i detta avseende. Meddelarskyddet stärks, friheten att sända bild- och ljudradio via kabel slås fast och ett system med ansvariga utgivare för radio och TV införs. Sammantaget innebär detta väsentliga förstärkningar av yttrandefrihetens principer i Sverige.

Åtskilligt i yttrandefrihetsgrundlagen framstår emellertid som dåligt och otillräckligt. Lagen lyckas inte skydda yttrandefriheten i etersända medier, utan uttalar i stället en närmast Ingela Thalénska målsättning om att "eftersträva --- vidaste möjliga yttrandefrihet". I stället för att definiera vad yttrandefrihet är och ange exakt på vilka grunder inskränkningar av yttrandefriheten kan komma in fråga, så lämnas fältet öppet för olika tolkningar.

"Målsättningsparagrafer" i lagtext kan inte alltid undvikas, men de skall alltid betraktas som ett misslyckande – ett misslyckande därför att vi politiker då inte har klarat av att ge medborgarna den förutsebarhet och pålitlighet som lagar bör ge. Särskilt allvarligt blir misslyckandet när det gäller en grundlag, och i ännu högre grad när det handlar om just yttrandefriheten.

Det är av dessa skäl som också lagrådet har kallat "den nya grundlagens allmänna ambition ---- otillfredsställande".

Yttrandefrihet, utan finansiella möjligheter att göra bruk av yttrandefriheten, är en mycket begränsad frihet. Risken för beroende av en viss finanssär finns dock alltid, och kan bara undvikas genom att en tidning, radio eller TV-station har flera olika finansiärer och intäktskällor. Genom mångfalden når man journalistiskt oberoende. Just därför är alla mediers rätt till fri finansiering omedelbart kopplat till yttrandefriheten.

I propositionen erkänns detta samband, men resonemanget utmynnar ändå i att rätten till fri finansiering för TV och radio *inte* skyddas i grundlagen. Lagen ger i stället sitt uttryckliga stöd för beslut att generellt förbjuda reklam i radio eller TV. Det handlar således inte om möjligheterna för politiker att ställa krav på reklamens innehåll och utformning, dvs. att förbehålla sig rätten att förbjuda t.ex. alkoholreklam, utan just om möjligheten att förbjuda reklam generellt.

Utrymmet för reklamförbud har från borgerligt håll ursäktats som ett resultat av politiska kompromisser. Om man är beredd att acceptera denna kompromiss, så tror jag inte att man riktigt har förstått reklamens verkliga betydelse för yttrandefriheten.

Det är inte främst företagets rätt att marknadsföra sina produkter som måste försvaras, utan det är alla mediers rätt att välja sin egen finansieringsform. Den nuvarande situationen i närradion är nästan det bästa exemplet, där i dag bara de verkligt resursstarka organisationerna i båda de politiska lägren har råd att göra bra radio med sådan kvalitet att människor vill lyssna. De resurssvaga föreningarnas yttrandefrihet i närradion är ofullständig. De är endast försedda med den ganska värdelösa rätten att sända radio, som väldigt få människor vill lyssna på, därför att det inte finns pengar att göra bra radio.

Reklamen står även den fattigaste till buds som ett medel att förstärka sin röst i opinionsbildningen. Det är just därför som en grundlag måste skydda rätten till fri finansiering. Det är just därför det inte kan eller får kompromissas på detta område.

Ur ett mycket strikt formalistiskt prepektiv kan man nog säga att förslaget till ny yttrandefrihetsgrundlag *inte* strider mot Europakonventionen. Men varje betraktare inser omedelbart att denna lag anlägger en helt annan syn på rätten till yttrandefrihet än vad konventionen gör. Detta är en meningslös kritik mot dem som aldrig har tagit Europakonventionens principiella syn på rättigheter till sitt hjärta, men det borde spela en större roll för de partier som har krävt att svensk lagstiftning måste anpassas till konventionen, och att respekten i Sverige för Europadomstolen måste öka.

Enligt konventionen måste inskränkningar i yttrandefriheten – t.ex. generella reklamförbud – vara "nödvändiga i ett demokratiskt samhälle", vilket har uttolkats som att inskränkningen också måste "svara mot ett trängande samhällsbehov". Om vi tillåter generella reklamförbud i Sverige, antyder vi ju nästan att alla andra länder som inte har generella reklamförbud är odemokratiska, eftersom de saknar denna "nödvändighet". Det är vidare svårt att förstå hur reklamförbud baserat på mediapolitiskt tyckande skulle kunna svara mot ett trängande samhällsbehov.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

Det kan naturligtvis invändas att grundlagsförslaget inte förbjuder reklam, utan bara skapar lagliga möjligheter för att göra det. Argumentet i fråga är det svårt att ha stor respekt för. Var finns logiken i att svensk grundlag skall stödja något som i Europakonventionen är förbjudet? Varför stifta en lag där mediernas rätt till fri finansiering och – därmed riktig yttrandefrihet – vilar på politikernas antagligen goda vilja? Då har ju vi – lagstiftaren – åter misslyckats med att ställa kakburken på den allra högsta hyllan. Vi behåller den i knät, men lovar att inte öppna den. Vem kommer att tro oss?

Det är dock möjligt att med ett mycket formalistiskt synsätt hävda att denna lag är förenlig med konventionen, men då har man samtidigt för sig själv erkänt att man främst betraktar Europakonventionen som ett hinder i den egna maktutövningen och inte som det juridiska stöd och rättesnöre som konventionen borde vara.

Yttrandefrihetsgrundlagen är en gammal lag, föråldrad redan innan den har trätt i kraft. I början av 80-talet hade den inneburit ett steg framåt i yttrandefriheten, i dag – tio år senare – gör den inte det. När utredningsdirektiven från 70-talet nu hinner i fatt oss i form av en lag, så har den tekniska och framför allt den politiska utvecklingen sprungit ifrån lagen. Det hade, menar jag, för tio år sedan varit en politisk bedrift om de borgerliga partierna hade lyckats lotsa igenom denna lag. Nu är det inte det längre.

I dag är de politiska förutsättningarna bättre än på länge för att påbörja arbetet med en ny och bättre grundlag. I den allmänna opinionen utvecklas nu ett allt starkare stöd för yttrandefrihetens principer. Yttrandefrihetsgrundlagen kommer i sin nuvarande form därför att rimma illa med det allmänna samhällsklimatet och vara en påminnelse från den tid då det där med yttrandefrihet var ett mycket relativt och ganska tänjbart begrepp. Jag tror att de borgerliga politikerna, som i själ och hjärta knappast älskar lagförslagens formuleringar, här underskattar sin egen politiska styrka och underskattar kraften i den samhällsförändring som vi har sett. Jag tror att det går att göra en bättre grundlag och har vi väntat i 20 år på den så kan vi säkert ge oss till tåls i några år till.

Jag påpekade i början att det finns goda sidor av yttrandefrihetsgrundlagen, och det kan naturligtvis sägas att man borde vara beredd att ge efter på några punkter för att vinna just dessa fördelar. Enligt detta resonemang skulle yttrandefrihetsgrundlagen i sin nuvarande skepnad vara det bästa möjliga som går att åstadkomma. Men det hjälper knappast att detta är "det bästa möjliga", när man därmed sätter farliga principer på pränt för kanske hundra år framåt i tiden. Därför är "det bästa möjliga" helt enkelt inte gott nog.

Jag känner respekt för alla de ställningstaganden och kompromisser som är resultatet av ett långt och antagligen mödosamt arbete. Jag känner också respekt för viljan hos dem som arbetar med lagförslaget att efter hand förbättra lagen. Men det finns alltså skäl som några av oss nyvalda, yngre moderater har funnit så starka, att vi måste rösta nej till förslaget till ny yttrandefrihetsgrundlag. Det är av samma skäl som jag yrkar avslag på propositionen. Däremot kan vi inte ansluta oss till reservationens ofullständiga och mindre nyanserade bild av förslaget.

Anf. 15 THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Jag har uppmärksammat lyssnat till de inlägg som har gjorts i debatten, och jag vill göra några bemötanden.

Det har hävdats att den nya yttrandefrihetsgrundlagen strider mot regeringsformen och mot Europarådskonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Tredje vice talmannen Bertil Fiskesjö har bemött den första punkten, men jag vill ändå göra ett par tillägg när det gäller regeringsformen. Jag vill då erinra om en fundamental princip när det gäller våra grundlagar, nämligen den att yttrandefrihetsgrundlagen, liksom tryckfrihetsförordningen, är exklusiv i den meningen att den inom sitt tillämpningsområde mycket uttömmande anger vilka begränsningar av yttranderätten som är förenliga med grundlagen. Därför går det inte, som man har gjort här i debatten, att påstå att någon bestämmelse om yttrandefriheten i dessa grundlagar skulle strida mot de mera allmänna bestämmelser om yttrandefriheten som finns i regeringsformen.

Jag övergår så till frågan om Europarådskonventionen. I artikel 10 i konventionen sägs att envar skall äga rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att motta och sprida uppgifter och tankar utan inblandning av offentlig myndighet och oberoende av territoriella gränser. Men artikeln hindrar inte, som en del tycks anse, en stat från att kräva tillstånd för radio- och televisionsföretag. I artikeln finns t.o.m. närmare angivet vilka inskränkningar som får göras i utövandet av de nämnda friheterna.

Sverige har förbundit sig att respektera konventionen, och efterlevnaden övervakas av domstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg. När man nu i debatten påstår att yttrandefrihetsgrundlagen utgör ett brott mot konventionen på grund av den möjlighet att lagstifta om reklamförbud som ges i grundlagen, menar jag – utifrån mina utgångspunkter – att man gör sig skyldig till ett tankefel. Grundlagsbestämmelsen har nämligen den betydelsen, att den tjänar som riktlinje för riksdagen i dess egenskap av lagstiftare. Ingen myndighet eller domstol kan tillämpa bestämmelsen mot någon enskild person eller något enskilt företag. De experter på detta område som jag har diskuterat med anser att grundlagsbestämmelsen som sådan inte kan bli föremål för någon prövning av domstolen i Strasbourg. Däremot – och det vill jag tillägga för korrekthetens skull – kan frågan om förenlighet med Europarådskonventionen uppkomma när det gäller den lagstiftning om reklamförbud som grundlagen tillåter. Ett sådant förbud skulle kunna bli föremål för prövning av domstolen i Strasbourg.

Anf. 16 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Fru talman! Det har sagts några gånger i debatten att 12 § i 1 kap. yttrandefrihetsförordningen vänder sig till lagstiftaren och att detta är själva poängen vad det gäller resonemangen om förenlighet med Europakonventionen. Det är klart att lagparagrafen vänder sig till lagstiftaren. Vem skulle den annars vända sig till, kan man fråga sig.

När det sedan påstås att det är först när man i vanlig lag har utfärdat ett generellt reklamförbud som det blir konflikt med Europadomstolen, är det härklyverier. Det väsentliga är faktiskt att man har öppnat möjlighet för ge-

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

*Yttrandefrihets-
grundlag m.m.*

nerella reklamförbud. Detta är ingen liten detalj, som Ny Demokrati har hakat upp sig på, utan det handlar om en grundläggande yttrandefrihetsfråga. I den yttersta förlängningen handlar det också om demokratins villkor. I går aviserade kulturministern att reklamförbud i fortsättningen skall gälla i närradion. Vad är då löften om att man inte skall använda 12 § värda? Inte vatten, skulle jag vilja säga.

Europakonventionen förbjuder inskränkningar i yttrandefriheten utom i vissa undantagsfall, t.ex. när det gäller hälsa, statens säkerhet och liknande. Den föreslagna yttrandefrihetsgrundlagen tillåter däremot mycket långtgående inskränkningar i form av generella reklamförbud. Saken förbättras inte av att man har tagit bort det skyddsnät som finns både i vår regeringsform och i konventionen. Texterna i båda dessa fall är näst intill likalydande.

Vi anser alltså att det är uppenbart att grundlagen inte stämmer överens med Europakonventionen. Att hävda motsatsen anser vi ligga utanför ansändighetens ram.

Bertil Fiskesjö läste upp 13 § 2 kap. i regeringsformen om inskränkning av näringsfrihet. Då gör man inte den här skillnaden mellan å ena sidan reklamens innehåll, som är ett konsumentskyddsintresse och det som avses i regeringsformen och å andra sidan begränsningar i själva företeelsen reklam.

Det har heller inte Ingvar Svensson från kds förstått. Kärnfrågan är att reklam är den huvudsakliga finansieringen för fria radio- och TV-stationer och därmed också en garant för yttrandefriheten. Det är alltså inte fråga om någon krämarfilosofi från Ny Demokratis sida.

Vi tycker att det är självklart att full yttrandefrihet skall råda. Man skall inte schackra med yttrandefriheten eller spela Fia med knuff med den när man skall stifta en yttrandefrihetsgrundlag. Vi tycker inte att det är rimligt att yttrandefriheten skall vara knuten till vissa typer av medier, utan vi säger att vi skall ha full yttrandefrihet utan politisk styrning.

(Applåder)

Anf. 17 BJÖRN VON DER ESCH (m):

Fru talman! Jag vill först instämma med föregående talare. Den här debatten innebär att man gör ett hårklyveri av att vi har skrivit en lag som gör det möjligt att använda reklamförbud men att lagen, så länge vi inte har använt reklamförbudet, inte strider mot konventionen. Detta är ju rent nonsens! Man skriver väl lagar för att de är tänkta att användas – varför alla dessa högravande ord om hur fantastiskt det är att vi har fått en ny yttrandefrihetsgrundlag, om vi inte skall användas oss av det som står i den? Det är nästan obegripligt.

Det har i inledningen av debatten talats om att denna paragraf i yttrandefrihetsgrundlagen eventuellt inte skulle strida mot konventionen. Det finns i det sammanhanget tolkningar gjorda av expertis, och denna kammare är därför inte platsen att uttolka lagar. Det är helt uppenbart att den nya yttrandefrihetsgrundlagen på helt väsentliga punkter strider mot Europakonventionen. Låt oss enas om det. Säg hellre att vi struntar i att lagen strider mot konventionen, att vi tidigare har stiftat så många lagar som strider mot konventionen, så att vi nu kan göra det en gång till. Det är nämligen vad det rör sig om.

(Applåder)

Anf. 18 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag hade redan i den allmänpolitiska debatten tillfälle att tala om vad jag på de punkter som nu har diskuterats anser är riktigt i den här frågan, och jag skall inte upprepa de argumenten. Dessutom tog jag in en del av detta i mitt tidigare anförande i denna debatt, och jag har en känsla av att något nytt inte har tillförts i sakfrågan över huvud taget. Jag begärde egentligen ordet för en formsak.

Jag kanske skulle tillägga att en egendomlighet i de förslag som har lagts fram är att de inte förändrar någonting i sak. En återremiss till konstitutionsutskottet är naturligtvis en helt meningslös åtgärd. Det innebär bara att vi fördröjer den slutliga behandlingen i 14 dagar. Något annat kommer inte att ske.

Ett avslag på förslaget är från yttrandefrihetssynpunkt mycket betänkligt. Det skulle innebära att allt vad vi har uppnått med denna nya yttrandefrihetsgrundlag skulle sopas undan, och vi skulle få börja från scratch igen. Min prognos är att vi i så fall inte skulle få någon lag under överskådlig tid.

Jag vill vidare vända mig emot påståendena om att det här skulle vara fråga om ett slarvigt beredningsarbete och att vi skulle ta det hela med en klackspark. Om man har suttit med vid alla dessa oändliga sammanträden där vi, liksom i andra sammanhang, har grubblat över de olika delarna av den nya grundlagen blir man om inte förnärmad – det får man ju inte bli i den här kammaren – så förvånad över dessa vårdslösa påståenden om hur arbetet har gått till.

Jag begärde egentligen, som jag nyss sade, ordet för en formsak. Jag hörde att någon hade yrkat på återremiss, och för formens skull ber jag därför, fru talman, att få yrka avslag på yrkandet om återremiss till konstitutionsutskottet.

Anf. 19 THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Jag vill hävda att det inte kan vara riktigt att påstå att yttrandefrihetsgrundlagen strider mot Europarådskonventionen, och någon ytterligare utredning kring detta påstående behövs, som jag ser det, heller inte. Däremot utesluter jag inte att vi framöver kommer att vilja utreda vissa frågor som har med yttrandefrihetsgrundlagen att göra. Men det är en annan fråga, som vi sedan av och an kan diskutera i utskottet.

Fru talman! Låt mig sluta mitt anförande med att i likhet med tredje vice talman Bertil Fiskesjö göra en markering i en mycket viktig yttrandefrihetsfråga. Det gäller presstödet. Jag vill instämma i tredje vice talmannens uttalande om det demokratiska värdet av presstödet och i hans förhoppning att regeringen stoppar alla planer på att försämra presstödet.

Anf. 20 IAN WACHTMEISTER (nyd):

Fru talman! Klacksparken, herr Fiskesjö, gällde hur ni ser på yttrandefriheten och inte den tjugoföråriga vända ni har haft att prestera den otillfredsställande produkt som vi nu diskuterar.

Jag tycker vidare att det är märkligt att få höra att en återremiss till utskottet skulle vara meningslös därför att utskottet tydligen inte under tiden skulle

låta sig påverkas av sakskäl, inhämta de synpunkter och betänka det som här kommit fram, utan bara envist stå på sig och fortsätta argumentera som nu.

Argumenten för yttrandefrihetsgrundlagen är precis lika sömniga och likgiltiga som jag befarade, och argumenten mot lagen är lika många som goda. Vi vet alla att vi inte i dag borde fatta beslut om en sådan här grundlag. Vi har haft ett val mellan förra gången riksdagen fattade beslut om lagen och nu, och det valet var just till för att beslutet skulle kunna omprövas. Jag tycker därför att det är märkligt att det inte skulle kunna ske. Jag är inte imponerad av herr Fiskesjös resonemang, även om det är tjugofårigt.

Anf. 21 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag begär inte att Ian Wachtmeister skall bli imponerad. Detta är en egenskap som Ian Wachtmeister kanske har gemensamt med många här i riksdagen, dvs. att vi har en viss benägenhet att inte bli särskilt imponerade, utan att vi behåller huvudet kallt och värderar ståndpunkter som framförs. Detta förbehåller jag mig också rätten att få göra.

Jag sade tidigare att en återremiss till konstitutionsutskottet skulle vara en meningslös gest, och motiveringen för detta var naturligtvis att de argument och den kritik som under debatten i dag har framförts är väl kända sedan tidigare. Det är alltså ingenting nytt som tillförts sakfrågan som, såvitt jag kan förstå, skulle ändra konstitutionsutskottets ställningstagande, och då blir ju en återremiss helt meningslös.

Anf. 22 IAN WACHTMEISTER (nyd):

Fru talman! Herr Fiskesjö! Yttrandefrihetsgrundlagen bör vara imponerande, även om varken herr Fiskesjö eller jag behöver vara det. Framför allt bör yttrandefriheten vara imponerande, och den bör vara fullständig.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Återförvisningsyrkandet

Kammaren avlog med 282 röster mot 27 det av Björn von der Esch under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. 1 ledamot avstod från att rösta.

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 30 för hemställan i reservationen av Harriet Colliander. 1 ledamot avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes.

3 § Vilande beslut i vissa grundlagsärenden m.m.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1991/92:KU2 Vilande beslut i vissa grundlagsärenden m.m.

Krigsmaterielexport

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Dubbelbeskattningsavtal med Barbados

Föredrogs
skatteutskottets betänkande
1991/92:SkU2 Dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och Barbados
(prop. 1991/92:11).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Krigsmaterielexport

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1991/92:UU1 Krigsmaterielexport (skr. 1990/91:163).

Anf. 23 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Jag skall ta upp en fråga som har stor aktualitet, och det förvånar mig att inte fler talare är anmälda till denna debatt. Jag skall alltså tala om den svenska vapenexporten.

Vänsterpartiet har under upprepade år skrivit motioner om att Sverige skall upphöra med sin vapenexport och ställa om sin vapenindustri till civil produktion. Jag tror att det finns många anledningar till att detta är en aktuell fråga i dag. Bl.a. har vi ett säkerhetspolitiskt läge som knappast försvarar den nationella försvarspolitik som vi för och som ju ofta är ett argument för att vi behöver en svensk vapenindustri, nämligen för att försörja det svenska militära försvaret med vapen. Eftersom den säkerhetspolitiska situationen i Europa och i vårt närområde ser ut som den gör, tycker jag att vi

borde kunna vara överens om att vi inte behöver den ofantliga militära makt som vi i dag har i Sverige.

Ett annat skäl är att en mycket stor del av världens flyktingströmmar uppenbarligen beror på och är ett resultat av den internationella vapenhandeln.

Jag hade en diskussion med vår nya utrikesminister fru af Ugglas för någon vecka sedan om detta och påtalade sambandet mellan världens flyktingströmmar och den internationella vapenhandeln, vari den svenska vapenhandeln ingår. Jag frågade henne om hon delade min uppfattning att detta samband finns. Hon svarade att hon inte riktigt kunde se det och att det inte gick att fastställa. Det förvånade mig mycket, eftersom mycket tunga internationella instanser har fastställt detta samband. Jag tänker på FNs flyktingkommisariat som har uttalat att 90 % av alla de 15 miljoner människor som i dag är på flykt är på flykt undan krig.

Peter Nobel, som har varit diskrimineringsombudsman här i Sverige, har också tagit upp detta. Han menar att den direkta orsaken till att nio av tio fördrivna människor brutit upp är väpnade konflikter och det faktum att dessa strider utkämpas med vapen som till mer än nio tiondelar tillverkas i utvecklade och rika industriländer.

Det mest slående sambandet vid betraktandet av världens flyktingsituation är det mellan vapenexport och flyktingar.

Amnesty International är en annan organisation som har pekat på detta samband. Organisationen har skrivit att man vill uppmana den svenska regeringen att närmare undersöka sambandet mellan å ena sidan vapenexport och å andra sidan systematiska och utbredda kränkningar av de mänskliga rättigheterna, som i sin tur är ett skäl till att människor tvingas på flykt.

Den svenska exporten av vapen och ammunition, huvudsakligen för militärt bruk, har nära nog femdubblats under åren 1983–1989. Och de länder som Sverige exporterade mest vapen till under åren 1987–1989 var av Amnesty International kända för övergrepp mot just de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Detta tycker jag är fakta som talar sitt tydliga språk, och det borde vara självklart att Sverige, som säger sig vara för en internationell avspänning och som vill verka för mänskliga rättigheter, demokrati, osv., tar sitt ansvar och ser sin roll i den internationella vapenhandeln och de konsekvenser som den får. En naturlig reaktion borde då naturligtvis vara att man ser till att den svenska vapenexporten faktiskt upphör.

Det finns också ett ytterligare skäl, nämligen att det finns länder som i dag sitter fast i sin vapenproduktion och som behöver restaurera sin ekonomi. Jag tänker t.ex. på de östeuropeiska länderna. Tjeckoslovakien är ett bra exempel. Där är man i behov av hjälp med att ställa om sina vapenindustrier till civil produktion. Man ber om aktiv hjälp, bl.a. från de västeuropeiska länderna. Sverige skulle alltså kunna vara ett föregångsland genom att genomföra de omställningar till civil produktion som Inga Thorsson så noggrant och seriöst har pekat på skulle vara möjlig. Hon har gjort en genomgång av den svenska vapenindustrin, och hon har visat på vad som skulle vara möjligt att föra över till civil produktion och framför allt att det skulle vara möjligt. Detta är ett mycket gediget arbete som den dåvarande svenska

regeringen tyvärr – jag vet inte om den nuvarande tänker använda sig av den – har grävt ner i byråldorna.

Det finns alltså många dimensioner på denna fråga. Och det är av stor nödvändighet, det är jag alldeles övertygad om, i den internationella säkerhetspolitiken att vi går ifrån tanken att lösa konflikter med militära medel. Ett verksamt sätt är naturligtvis att begränsa den internationella vapenhandeln, och där finns Sverige med som en aktör. Därför tycker jag att det borde vara självklart att man uttalade sig för en omställning av denna process på ett organiserat sätt. Som det ser ut i dag kommer naturligtvis de svenska vapenindustrierna att vara tvungna att dra ned, eftersom den internationella konkurrensen hårdnar. Men under de senaste veckorna har vi sett vad det innebär, vilka panikåtgärder som detta för med sig, t.ex. tidigareläggningar av försvarsbeställningar, som väl knappast går att motivera ur någon annan synpunkt än att det handlar om sysselsättning och kommunalpolitiska intressen.

Jag menar att den svenska vapenindustrin inte kan utgå från någonting annat än säkerhetspolitiska intressen. Och eftersom dessa i dag saknas bör man ställa om produktionen på ett organiserat och sansat sätt, så att man kan ta till vara den kunskap och den kompetens som finns inom dessa industrier och föra över dem till civil produktion och se till att människor inte hals över huvud står utan arbete. Det här är särskilt viktigt på de orter som är starkt beroende av en försvarsindustri.

Detta skulle vara ett kreativt nytänkande i dessa frågor. Jag tycker att det skulle vara ett sätt att ligga före utvecklingen i stället för att bli offer för den. Det skulle innebära en stor hjälp i det internationella arbetet för fred, nedrustning och avspänning. Det skulle också vara en stor hjälp för att visa vägen för den politik som är nödvändig om vi på ett seriöst sätt skall kunna angripa problemen med de stora flyktingströmmarna i världen.

Med det anförda vill jag yrka bifall till den meningsyttring som är gjord av vänsterpartiets suppleant i utrikesutskottet.

Anf. 24 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Först yrkar jag bifall till hemställan i utskottsbetänkandet. Jag gör det redan nu för att det inte skall falla i glömska.

Sedan kastar jag mig på det som Gudrun Schyman sade. Jag gör det inte så mycket därför att det hon framför är tankar som är förtjänta av häftig kritik. Naturligtvis är det ett angeläget politiskt uppdrag att lindra flyktingströmmarnas storlek i världen. Och naturligtvis är det ett angeläget uppdrag att minska nord-syd-klyftan.

Men vi får inledningsvis, Gudrun Schyman, konstatera att det finns få frågor i svensk politisk verksamhet som är så väl utredda som just frågan om den svenska krigsmaterielinspektionen. Gedigna och grundläggande utredningar med stort medborgarinflytande har företagits. Inom departementet behandlas dessutom för närvarande, för att framläggas inför detta riksmöte, en proposition i frågan. Detta åtagande gjorde Anita Gradin i våras. Tillåt mig här bekräfta att den nuvarande regeringen kommer att fullfölja detta åtagande. Med grund alltså i den nya säkerhetspolitiska situationen och i de

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

Krigsmaterielexport

föreliggande gedigna utredningarna kommer man att framlägga förslag i dessa frågor som riksdagen sedan har att pröva.

Därmed kan vi kanske lämna det dagsaktuella riksdagsarbetet och återgå till den debatt som Gudrun Schyman här tog upp – en mera storslagen och global debatt. Jag tycker nämligen att det är viktigt att understryka det faktum att krigsmaterielindustrifrågorna måste ses i ett internationellt sammanhang. Det gäller också de säkerhetspolitiska frågorna.

Gudrun Schyman sade, och det tycker jag är väldigt viktigt, att den här frågan har många dimensioner. Men sedan landade hon, som vanligt, i den för henne enda dimensionen. Jag tänker då på attackerna mot den nuvarande situationen. Jag tycker att vi, Gudrun Schyman, i stället borde ägna oss åt att betrakta världen som den ser ut nu och åt tankar om vad vi skall göra i framtiden för att säkerställa säkerhetspolitiska resurser och en acceptabel omställning.

Gudrun Schyman kritiserade först väldigt intensivt den omställningsprocedur som har inletts. Hon klandrade den och sade att den innehöll för små steg samt att det var för mycket av kommunalpolitiskt och regionalpolitiskt hänsynstagande. Men i nästa andetag säger hon att en omställningsprocedur måste ske med hänsyn tagen till bl.a. regionala behov och sysselsättningsproblem. Ja, det är riktigt. Frågan måste behandlas utifrån de många dimensioner som här finns. Den största och viktigaste dimensionen är den internationella.

Om man tittar på Sipris årsboks siffror och om man säger sig vilja följa Gudrun Schymans rekommendation att på fem år omställa vapen- och rustningsindustrins produktion till civil produktion är det bara att konstatera att, Gudrun Schyman, det inte finns några marknadsmässiga förutsättningar för detta. Den omställningsprocess som Gudrun Schyman och hennes gelikar förespråkar skulle om den förverkligades leda till kaos sysselsättningsmässigt över hela världen och dessutom till säkerhetspolitiska öppningar vars konsekvenser ingen riktigt kan föreställa sig. Det krävs att man långtgående tänker igenom detta när det gäller att lösa frågorna kring den nya säkerhetspolitiska situationen och konsekvenserna härav för krigsmateriel- och vapenindustrin.

Jag kan bara se att det är mycket angeläget att den svenska krigsmaterielindustrins framtid och långsiktiga planering ansluts till den planering som pågår i Europa. Redan under föregående riksmöte kunde man i ett betänkande från försvarsutskottet samt i ett yttrande från utrikesutskottet till försvarsutskottet konstatera tydliga hänvisningar till de pågående internationella samordningsansträngningarna – ursprungligen på initiativ från NATO-håll och därefter har det förekommit långtgående initiativ från EG.

Man önskar alltså i Europa i säkerhetspolitiskt hänseende, och då i gemenskap, och utifrån insikten om behovet av en försvarsmakt för att säkerställa Europas säkerhetsintressen att detta intresse leder till att det i Europa finns en sammanhållen, väl planerad och teknologiskt avancerad försvarsindustri. För att kunna uppnå detta mål i gemenskap, i solidaritet, vill man planera för Europas vapen- och krigsmaterielindustri just i detta omfattande perspektiv. Det är just detta som jag avser när jag talar om en stor internationell dimension. Jag menar alltså att det är utifrån en sådan dimension som

denna fråga borde diskuteras. Det handlar alltså inte om lokala dimensioner här.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

Krigsmaterielexport

Anf. 25 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Det var intressant att höra att Nic Grönvall redan har anslutit Sverige till den europeiska politiska unionen, som ju också innebär en försvarsallians och ett vapenindustriellt samarbete. När jag har hävdat det tidigare i diskussioner om vapenindustrin och försvarsfrågor har man hävdat att det inte alls är som jag säger. Det skulle bara röra sig om handelsfrågor.

Jag delar Nic Grönvalls uppfattning och instämmer i den analys som han gör, nämligen att det vi här talar om kommer att bli verklighet. Det är bl.a. därför som jag tycker att Sverige skall hålla sig utanför. Jag menar att Sveriges röst i den internationella politiken, och den senare är faktiskt större än Europa, skall vara en röst för nedrustning och omställning av vapenindustrin till civil produktion. Jag tycker inte om det insnävade internationella perspektiv som inskränker sig till att vara ett västeuropeiskt perspektiv – möjligen omfattande delar av Nordamerika också. Jag tycker att världen är större än så.

Sedan tror jag, Nic Grönvall, att den motion som vi har skrivit inte är noggrant läst. Jag talar inte om en internationell omställning beträffande vapenindustrin på fem år – det har vi här i riksdagen inte någon möjlighet att fatta beslut om – utan jag talar om en omställning av den *svenska* vapenindustrin på fem år. Det här skulle inte innebära större svårigheter än vad andra omställningsprocesser beträffande den svenska industrin har inneburit. Jag tänker då på varvsindustrin och tekoindustrin. Det har faktiskt varit möjligt att klara av industriomställningar, Nic Grönvall!

Det som jag menar utgör hinder är andra intressen. Man brukar tala om det vapenindustriella, eller militärindustriella, komplexet – i Sverige utökat med ett kommunalt och arbetsmarknadspolitiskt komplex. Det är således inte de försvarspolitiska och säkerhetspolitiska intressena som styr den svenska vapenproduktionen. Jag tycker alltså att regeringen, som ju har hävdat att den svenska vapenindustrin behövs för det svenska militära försvaret, nu borde ta ansvar och gå i bräsch för ett arbete som syftar till att denna industri inte integreras med den europeiska vapenindustrin utan i stället avvecklas och ställs om till civil produktion. Detta skulle vara en hjälp också för andra länder, kanske även utanför Västeuropa, som vill ha en omställning. Jag tänker bl.a. på de östeuropeiska länderna, som ju är fast i en alldeles för stor vapenindustri. Denna industri är omodern, och dessutom har man inte ekonomiska resurser för den. Vi i Sverige har ett ansvar här. Vi kan ju inte bara skjuta över alla frågor till Bryssel.

Anf. 26 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Mitt inlägg var på intet sätt ett inlägg i diskussionen om huruvida EG kommer att utvecklas till politisk union eller inte och om huruvida Sverige i så fall skall biträda en sådan utveckling. Syftet med mitt inlägg var i stället att lägga fast att vi är beroende av svensk försvarsindustri så länge den säkerhetspolitiska situationen inte är mer klarlagd än den är nu. I det långa perspektivet ser jag ett kvarstående behov av svensk försvarsindustri.

Bevarandet på den teknologiska nivå som jag anser vara nödvändig säkerställs bäst i fredens intresse genom att denna vapenindustri integreras i ett stort internationellt samarbete. Så enkelt är det, Gudrun Schyman!

Anf. 27 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Ja, så enkelt är det, Nic Grönvall! Ni tycker alltså att Sverige skall bidra till en utveckling som i dag innebär att stora flyktingströmmar söker sig fram runt om i världen, som innebär en permanentning av det faktum att vapenhandeln och narkotikahandeln är de största internationella handelsgrenarna och som innebär ett förtryck, en utsugning och ett permanentande av ojämlikheten i världen. Det här är ju konsekvenserna av den internationella vapenhandeln.

Det är inte fråga om att vi exporterar vapen till defensivt försvar. Vapen produceras och tillverkas i den rika delen av världen, säljs till den fattiga delen av världen, som använder pengarna till detta i stället för till mat eller till andra produktiva investeringar. Så ser det faktiskt ut. Här finns ett faktiskt samband som dessutom senast påtalats av Världsbanken, som säger att det måste bli ett stopp för detta.

Jag kan inte förstå att Sverige kan undandra sig denna vetskap och tro att den svenska vapenexporten och vapenhandeln på något sätt är frigjord från de övriga mekanismer som blir en följd av den internationella vapenhandeln. Jag tycker att det är fegt och omoraliskt.

Anf. 28 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Den typ av vapenhandel som Gudrun Schyman talar om, och som hon jämför med knarkhandel, är inte det vi diskuterar i denna kammare i dag. Jag tänker inte fördjupa mig i kommentarerna kring den typen av argument.

Men jag vill säga att det Sverige arbetar för är en integration av vapenindustrin världen över. Vi stödjer offentlig registrering av alla vapentransaktioner. Vi stödjer en genomsyn av vapenindustrins transaktioner, så att den handel som Gudrun Schyman talar om verkligen inte längre kan förekomma. Genom en internationell samordning och insyn i vapenhandeln får vi den bästa regimen i den frågan. Det är dit svensk politik strävar, i varje fall med den nuvarande regeringens målsättning.

Anf. 29 GUDRUN SCHYMAN (v):

Herr talman! Den typ av politik som Nic Grönvall förespråkar är den som har förevarit under lång tid. Det har sagts att det är detta som den internationella vapenhandeln går ut på. Vi skall ha öppenhet osv. Sveriges vapenexportregler får den konsekvensen att det inte skall hamna några vapen som skall användas i något land över huvud taget.

Vi har konstaterat massvis med gånger att det inte ser ut så i praktiken. Den internationella vapenhandeln låter sig inte kontrolleras på detta sätt. Inte heller de svenska vapnen kan kontrolleras så. Detta är en realitet. Så länge vi inte inser det, kommer den här utvecklingen att fortsätta.

Jag tycker nu att det är dags att tänka om. Den nya regeringen framhåller gärna att man vill tänka om och göra revolution på en mängd områden. Jag

tycker att det vore bra att börja med det här området. Det handlar dessutom om mycket pengar, kapitalförstöring av hög klass.

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

Överläggningen var härmed avslutad.

Krigsmaterielexport

Beslut

Mom. 3 (regler och riktlinjer för krigsmaterielexporten)

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 17 för meningsyttringen av Bertil Måbrink i motsvarande del. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 5 (krigsmaterielexport till Indonesien)

Utskottets hemställan bifölls med 267 röster mot 16 för meningsyttringen av Bertil Måbrink i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Museifrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1991/92:KrU1 Museifrågor.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Utförsel av kulturföremål

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1991/92:KrU2 Utförsel av kulturföremål.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Skydd för ortnamn

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1991/92:KrU3 Skydd för ortnamn.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölles.

9 § Jämställdhetsfrågor i utbildningen

Föredrogs
utbildningsutskottets betänkande
1991/92:UbU1 Jämställdhetsfrågor i utbildningen.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölles.

10 § Vissa högskolefrågor

Föredrogs
utbildningsutskottets betänkande
1991/92:UbU2 Vissa högskolefrågor.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölles.

11 § Miljöfrågor i utbildningen

Prot. 1991/92:19
6 november 1991

Föredrogs
utbildningsutskottets betänkande
1991/92:UbU3 Miljöfrågor i utbildningen.

*Ersättning till
enskild*

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

12 § Ersättning till enskild

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1991/92:JoU1 Ersättning till enskild.

Anf. 30 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Anledningen till att jag har begärt ordet i detta ärende, där total enighet föreligger, är självfallet att jag vill uttrycka min tacksamhet och glädje över jordbruksutskottets ställningstagande. Detta är en seger för rättstryggheten. Därmed kan rättvisan äntligen skipas för Lars Lorenius och hans familj, som oförskyllt under många år fått lida av en felaktig handläggning av det ifrågavarande jordförvävsärendet. Jordbruksutskottet skriver bl.a. i sitt betänkande följande: "Vid en samlad bedömning av omständigheterna i ärendet anser utskottet det skäligt att Lorenius erhåller ekonomisk gottgörelse av staten."

Klarare torde inte en beställning kunna uttalas. Det är nu min förhoppning att regeringen snarast går i författning med ärendet och ser till att familjen Lorenius får sin klart berättigade gottgörelse.

Herr talman! Givetvis yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Bengt Rosén (fp).

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

13 § Djurskydd

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1991/92:JoU2 Djurskydd.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.

Beslut

Utskottets hemställan bifölls.

Ajournering

Kammaren beslöt kl. 11.47 på förslag av förste vice talmannen att ajournera förhandlingarna till kl. 15.00, då de till dagens bordläggning aviserade propositionerna väntades föreligga.

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 15.00.

14 § Bordläggning

Anmälades och bordlades
Propositionerna
1991/92:43 Vissa ändringar i bestämmelserna om skattetillägg, preliminär B-skatt m.m.
1991/92:50 Sänkning av mervärdeskatten på vissa varor och tjänster, m.m.
1991/92:54 Reavinstbeskattning av bostadsrätter
1991/92:66 Kommunalt partistöd

Motion

med anledning av redog. 1991/92:2 Riksdagens revisorers verksamhetsberättelse för budgetåret 1990/91
1991/92:Fi3 av Leo Persson m.fl. (s)

15 § Anmälan om interpellationer

Anmälades att följande interpellationer framställdes

den 5 november

I regeringsförklaringen uttrycker regeringen en strävan "att skapa mer autonoma universitet och högskolor. De principiella och praktiska frågorna vid en omvandling av universitet och högskolor till fristående stiftelser klarläggs snabbt".

På initiativ av den socialdemokratiska regeringen har under senare år ett stort antal åtgärder vidtagits för att öka friheten och stärka kreativiteten i det svenska högskolesystemet. Där genomförs nu en decentralisering av ansvar och befogenheter. Treåriga budgetramar införs, och den relativt detaljerade centrala planeringen som nu gäller ersätts av en ordning där förnyelse och utveckling förutsätts ske lokalt ute i högskolorna.

Friheten att disponera medel mellan personella och andra resurser, att organisera utbildningar och anpassa organisationen till lokala förhållanden ökar i betydande grad. Från den 1 juli 1993 kommer universitet och högskolor att själva kunna besluta om att inrätta och tillsätta tjänst som professor.

Högskolans nuvarande centralt fastställda linjesystem upphör och ersätts av en ordning som beslutas lokalt. En översyn av bestämmelserna i högskolelagen och högskoleförordningen pågår inom utbildningsdepartementet med syfte att åstadkomma centrala regleringar som inskränker sig till endast det allra väsentligaste. Samtidigt pågår inom de enskilda högskoleenheterna ett arbete som syftar till att den interna organisationen skall bli mer effektiv och mindre kostnadskrävande.

En utveckling är således på väg i riktning mot en maximal frihet för universitet, högskolor och forskningsråd vad gäller beslutsfattandets innehåll. Där emot skall av rättssäkerhetsskäl formerna för antagning, examina, tjänster och fördelning av resurser fastläggas av riksdag och regering.

Universitet och högskolor har ett mycket stort samhällsansvar. Samtidigt måste samhället på olika sätt stå som garant för att självständighet och kritiskt tänkande ständigt skall kunna ha sin hemvist där. Det gäller inte minst för samhällets demokratiskt valda organ att bidra till ett skydd mot starka kommersiella intressen.

Det finns i dag inga som helst tecken på att den utbildning och forskning som bedrivs inom t.ex. Lunds eller Uppsala universitet skulle vara mindre självständig, kritisk och ifrågasättande än den som äger rum vid den av privata intressen dominerade Handelshögskolan i Stockholm.

För att skapa en stiftelse som möjliggör driften av en autonom institution under en längre period krävs ett stiftelsekapital som uppgår till 50 gånger det belopp som årligen krävs för driften av institutionen, om den förväntade realräntan på det insatta kapitalet antas bli i genomsnitt 2 %.

Jag vill med hänvisning till det ovan anförda ställa några frågor till utbildningsministern:

1. Utvecklingen av den högre utbildningen och forskningen bör vara en angelägenhet för alla medborgare i vårt samhälle. På vilket sätt skulle intresset och engagemanget bland medborgarna för den högre utbildningen och forskningen stärkas genom regeringens förslag?
2. Vilka fördelar skulle uppnås för de enskilda medborgarna, vilkas skatter skulle användas till en verksamhet som deras valda ombud ej skulle ha möjlighet att påverka?

3. På vilket sätt skulle universitetens och högskolornas möjligheter att stå emot kraven från starka kommersiella intressen stärkas, när avtal om försäljning av utbildning och forskning skall ingås enligt den modell regeringen förespråkar?
4. På vilket sätt skulle lärarnas och forskarnas självständighet och möjlighet till kritiskt tänkande stärkas genom den modell som regeringen förordar?
5. På vilket sätt skulle ställningen för forskning och utbildning stärkas inom ämnesområden som har ett starkt samhällsintresse, men där intresset från näringslivet är svagt eller obefintligt?
6. Hur skulle resurserna till de mindre och medelstora högskolorna påverkas av regeringens förslag?
7. På vilket sätt skulle samarbetet mellan enheterna i det svenska högskole-systemet förstärkas och utvecklas genom regeringens förslag?

1991/92:35 av *Anita Johansson* (s) till socialministern om institutioner inom ungdomsvården och missbrukarvården:

Riksdagen har beslutat att staten skall ta över huvudmannaskapet för de enskilda ungdomshemmen. Det gäller vård av ungdomar som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn. Vården har hittills inte fungerat tillfredsställande. Detta konstaterar även JO efter sin granskning. En stor del av den övriga ungdomsvården har privatiserats med påtagliga kostnadsökningar för kommunerna som följd.

Missbrukarvården har kritiserats. Den s.k. gråzonen mellan psykiatrisk vård och missbrukarvård är tydlig. Man har därför försökt definiera vad som är huvudproblemet hos de vårdbehövande eftersom vårdalternativ för både psykiska problem och missbrukarproblem är svåra att finna.

Utgångspunkten måste vara att all tvångsvård skall utföras i offentlig regi och att kvaliteten i vården skall bli bättre och att antalet platser byggs ut efter det faktiska behovet.

I och med beslutet att huvudmannaskapet för de särskilda ungdomshemmen skall överföras till staten finns dock en stark oro för att de tidigare ungdomsvårdsskolorna i praktiken återinförs.

Det är angeläget att det finns olika vårdalternativ för olika målgrupper som t.ex. för kvinnor, HIV-smittade, psykiskt sjuka med missbruksproblem, yngre missbrukare och äldre missbrukare. Det är naturligtvis orimligt att kommunerna var för sig själva kan täcka hela det vårdbehovet.

Även tvångsvården måste innehålla en kvalitativt god vård. Vård och behandling av såväl unga som vuxna måste ses som en sammanhängande kedja, oavsett huvudmannaskapstillhörighet. Det är viktigt att det finns förebyggande vård samt uppföljande vård efter tvångsvården. Det är också viktigt att man fortsätter att söka alternativa behandlingsformer (som t.ex. projekt Sjö för unga i Stockholm). Det är också av betydelse att vården av unga resp. vården av vuxna har två separata inriktningar och inte sammanblandas.

Vid ett statligt huvudmannaskap är det angeläget att finansieringen blir helt klarlagd, att det finns medel som är specialdestinerade till vården.

Med hänvisning till det anförda vill jag ställa följande frågor till socialminister Bengt Westerberg:

1. Hur garanteras att den enskilde får en adekvat vård, då kommunernas ekonomiska förutsättningar ständigt försämras?
2. Vilka vårdformer skall gälla för de personer som definieras som psykiskt sjuka och dessutom har missbruksproblem samt hur undviker man att olika vårdtagare hamnar emellan dessa särintressen?
3. Hur skall man garantera att det finns ett differentierat vårdutbud för olika vårdgrupper?
4. Vad görs för att även tvångsvården skall utgöra ett kvalificerat vårdalternativ?

16 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställdes

den 5 november

1991/92:98 av *Birger Andersson* (c) till näringsministern om mindre bensinstationer på landsbygden:

Enligt gällande föreskrifter skall samtliga tankställen för motorfordon vara försedda med godkända tankmuffar senast den 1 januari 1995.

Kostnaden för installation av tankmuffar, nedgrävning och montering av ledningar m.m. blir höga; i storleksordningen 150 000–300 000 kr.

Nedläggning av små tankställen kan bli följden. Detta kommer att drabba landsbygden hårt.

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att i ovan nämnda avseende upprätthålla servicenivån på landsbygden?

1991/92:99 av *Birger Andersson* (c) till statsrådet Bo Lundgren om Försäkringsbolaget Njords konkurs, m.m.:

Försäkringsbolaget Njord gick i konkurs den 4 september 1991. Konkursen har medfört stora ekonomiska problem för sakförsäkringstagare som råkat ut för omfattande skador, t.ex. bränder, som ej hunnit regleras. I ett pressmeddelande säger statsrådet Bo Lundgren: "Jag beklagar de enskilda försäkringstagare som drabbats av Njords konkurs".

Jag vill fråga statsrådet följande:

Varför är statsrådet Lundgren ej beredd att snabbt ingripa för att lindra verkningarna för skadedrabbade sakförsäkringstagare, och vilka långsiktiga åtgärder är regeringen beredd att vidta för att förhindra ett upprepande?

den 6 november

1991/92:100 av *Henrik Landerholm* (m) till försvarsministern om pensionsåldern för yrkesofficerare:

Militära pensionsåldersutredningen har nyligen föreslagit pensionsåldern

65 år för yrkesofficerare. Pensionsåldern höjdes 1971 från 50 år till 60 år för huvuddelen. Medelåldern på svenska officerare är betydligt högre än vad som är vanligt utomlands.

En ytterligare höjning innebär att långt fler officerare än vad som behövs för krigsorganisationen, beredskap och utbildning blir kvar. Möjligheterna att minska den administrativa överbyggnaden i försvaret minskar. Statens arbetsgivarverk har drivit frågan om pensionsåldershöjning från helt andra utgångspunkter än militära och säkerhetspolitiska.

Är försvarsministern beredd att medverka till en ändamålsenlig åldersstruktur i försvaret genom bibehållen eller sänkt pensionsålder för yrkesofficerare?

17 § Kammarén åtskildes kl. 15.01.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 4 §,
av förste vice talmannen därefter t.o.m. ajourneringen kl. 11.47 och
av andre vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Barbro Karlsson

Innehållsförteckning

Prot. 1991/92:19

6 november 1991

Onsdagen den 6 november

1 § Hänvisning av ärenden till utskott	1
2 § Yttrandefrihetsgrundlag m.m.	2
Konstitutionsutskottets betänkande KU1	
Debatt	
Harriet Colliander (nyd)	
Johan Lönnroth (v)	
Thage G Peterson (s)	
Birger Hagård (m)	
Ylva Annerstedt (fp)	
Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)	
Ingvar Svensson (kds)	
Henrik S Järrel (m)	
Björn von der Esch (m)	
Ian Wachtmeister (nyd)	
Ulf Kristersson (m)	
Beslut.	28
3 § Vilande beslut i vissa grundlagsärenden m.m.	29
Konstitutionsutskottets betänkande KU2	
Beslut.	29
4 § Dubbelbeskattningsavtal med Barbados.	29
Skatteutskottets betänkande SkU2	
Beslut.	29
5 § Krigsmaterielexport	29
Utrikesutskottets betänkande UU1	
Debatt	
Gudrun Schyman (v)	
Nic Grönvall (m)	
Beslut.	35
6 § Muscifrågor	35
Kulturutskottets betänkande KrU1	
Beslut.	35
7 § Utförsel av kulturföremål.	35
Kulturutskottets betänkande KrU2	
Beslut.	35
8 § Skydd för ortnamn.	36
Kulturutskottets betänkande KrU3	
Beslut.	36
9 § Jämförbarhetsfrågor i utbildningen	36
Utbildningsutskottets betänkande UbU1	
Beslut.	36
10 § Vissa högskolefrågor.	36
Utbildningsutskottets betänkande UbU2	

Beslut.	36
11 § Miljöfrågor i utbildningen.	37
Utbildningsutskottets betänkande UbU3	
Beslut.	37
12 § Ersättning till enskild.	37
Jordbruksutskottets betänkande JoU1	
Debatt	
Hans Nyhage (m)	
Beslut.	37
13 § Djurskydd.	38
Jordbruksutskottets betänkande JoU2	
Beslut.	38
Ajournering.	38
Återupptagna förhandlingar.	38
14 § Bordläggning.	38
15 § Anmälan om interpellationer	
1991/92:34 av Bengt Silfverstrand (s) om omvandling av univer-	
sitet och högskolor till fristående stiftelser.	38
1991/92:35 av Anita Johansson (s) om institutioner inom ung-	
domsvården och missbrukarvården.	40
16 § Anmälan om frågor	
1991/92:98 av Birger Andersson (c) om mindre bensinstationer	
på landsbygden.	41
1991/92:99 av Birger Andersson (c) om Försäkringsbolaget	
Njords konkurs, m.m.	41
1991/92:100 av Henrik Landerholm (m) om pensionsåldern för	
yrkesofficerare.	41